

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2017

Sabina Křížová

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Zámek Jemniště

Château Jemniště

Sabina Křížová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: B TVS-ZSV

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Zámek Jemniště vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

podpis

Poděkování náleží vedoucímu mé práce panu prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D. za odborné rady, připomínky a pomoc při tvorbě. Velké díky patří i zaměstnancům Národního archivu za jejich neuvěřitelnou trpělivost a ochotu. Nakonec děkuji panu Jiřímu Sternbergovi za vřelé přijetí na zámku Jemniště a poskytnutí cenných informací.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na historii zámku Jemniště, který se nachází ve středních Čechách. Jejím cílem je postihnout osudy jeho majitelů a obsáhnout změny stavebního charakteru. Velká pozornost patří starobylému českému rodu Sternbergů, kteří zámek obývají dodnes. Práce se podrobně věnuje vývoji zámku v době 2. světové války a změnám souvisejícím s poválečným režimem, během kterého se na zámku zřizovaly různorodé muzejní expozice a prostory jim musely být přizpůsobeny.

KLÍČOVÁ SLOVA

šlechta, baroko, Sternberg, vnučená správa, muzejní expozice

ANNOTATION

The bachelor thesis is focused on the history of the Château Jemniště situated in Central Bohemia. Its purpose is to describe destiny of its owners and to reflect changes in structural deposition. The thesis is focused on an aristocratic Czech Sternberg family who live in Jemniště to this day. The thesis describes the evolution during the World War II and changes related to postwar development in detail. Variety museum exhibitions were made on the Château Jemniště that time and rooms had to be adapted.

KEYWORDS

nobility, baroque, Sternberg, receivership, museum exhibition

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Tvrz Jemniště	8
3	Barokní zámek Jemniště.....	10
3.1	Historie rodu Trauttmansdorffů.....	10
3.2	Nový zámek Jemniště.....	11
3.2.1	František Maxmilián Kaňka.....	11
3.2.2	Výstavba nového zámku	12
3.2.3	Jindřich František Rottenhan.....	14
4	Sternbergové na Jemništi	15
4.1	Historie rodu Sternbergů	15
4.2	Zdeněk Sternberg (1813-1900).....	17
4.3	Filip Sternberg (1852-1924).....	19
4.4	Terezie „Sita“ Sternbergová (1902-1985).....	21
4.5	Nucená správa a nedobrovolný prodej zámku.....	23
4.6	Státní zámek po roce 1945.....	25
4.7	Zpět v rukou Sternbergů.....	27
5	Období muzejních expozic po roce 1945.....	28
5.1	Zámek v období Muzea společenské kultury (1948-1952).....	28
5.2	Zámek v období Muzea módy (1953-1961).....	33
5.3	Zámek v 60. letech 20. století.....	38
5.4	Zámek v období Stálé výstavy československo-sovětského přátelství	40
5.5	Zámek v 80. a 90. letech 20. století.....	45
5.6	Současná expozice.....	45
6	Závěr.....	48
7	Seznam použitých informačních zdrojů	50
8	Seznam příloh.....	53

1 Úvod

Zámek Jemniště se nalézá ve Středočeském kraji v polovině cesty mezi Benešovem a Vlašimí, 50 km jihovýchodním směrem od Prahy. Tamější oblast je mi velmi blízká, jelikož leží nedaleko mého bydliště. K zámeckému parku přiléhá stejnojmenná vesnice, v níž se nachází stará jemnišťská tvrz, která svým původem sahá až do 14. století. Tzv. nový zámek byl vybudován v 18. století Františkem Adamem Trauttmansdorffem. Díky architektovi Františku Maxmiliánu Kaňkovi, jenž spolupracoval s předními barokními umělci, získal zámek neobyčejný vzhled a atmosféru. Doplněn francouzským čestným dvorem a zahradou, dále rozlehlým anglickým parkem, se stal rozmanitým místem. Barokní zámek je velmi útulným prostorem vhodně zasazeným do okolní přírody.

Tato práce si klade za cíl obsáhnout historii zámku Jemniště a postihnout osudy jeho majitelů chronologicky seřazených v čase, protože žádná publikace tohoto druhu není o Jemništi dosud vydána. Je rozdělena do dvou hlavních linií. První se věnuje historickému přehledu majitelů a jejich počínání na zámku. Druhá historicko-regionální část se zaměřuje na vývoj po 2. sv. válce a změny související se zřizováním expozic.

V první kapitole krátce představím starou vodní tvrz, původní jemnišťské panství. Přehledně uvedu její majitele a popíši vzhled starého zámku. Další kapitola se zaměří na stavbu nového zámku. Popíši původ jeho zakladatele Františka Adama Trattumansdorfffa. Následující řádky budou patřit slavnému baroknímu architektovi Františku Maxmiliánu Kaňkovi a pozdějšímu majiteli Jindřichu Františku Rottenhanovi, jenž se zasadil o rozvoj nedalekých Postupic a zásadně změnil ráz zámku. Nakonec uvedu přehled majitelů tohoto panství až do prodeje zámku Zdeňkovi Sternbergovi v roce 1868. Následuje období na Jemništi, kdy byl ve vlastnictví Sternbergů. Stručně se budu věnovat historii tohoto významného českého rodu. Poslední majitelkou zámku ze Sternbergů byla Terezie, jež jej obývala do roku 1943, kdy byla uvalena vnucená správa.

V druhé linii se budu věnovat proměnám zámku po roce 1945. V této době docházelo k častým změnám ve využití zámku, což nebylo vždy pro jeho historický charakter prospěšné. V průběhu hlavní expozice probíhaly i specializované výstavy, které měly přitáhnout větší počet návštěvníků. Nejvíce politicky zaměřená byla Stálá výstava československo-sovětského přátelství, jejíž přípravy byly nejničivější. Na závěr stručně uvedu současnou zámeckou expozici.

2 Tvrz Jemniště

Tzv. Starý zámek se nachází v mírném svahu v severní části vesnice vedle někdejšího hospodářského dvora, od kterého je oddělen silnicí. První zmínka o vesnici pochází z r. 1381, kdy se uvádí Bernart z Jemniště.¹ V r. 1398 se připomínají bratři Jan a Mikuláš (Mikeš), příjmení měli Divoký nebo Divůček². Mikeš Divůček byl velkým stoupencem krále Václava IV. V jeho službách působil jako hofmistr králova dvora a později jako mincmistr v Kutné Hoře. O Mikešově významu nás přesvědčuje nejen přátelství s Janem Husem, kterého varoval před cestou do Kostnice, ale také kontakty s císařem Zikmundem, na jehož straně později proti husitům bojoval. „*Ve válkách husitských držel stranu Sigmundovu jsa hlavním odpůrcem Husových stoupců. Roku 1420 vytáhl proti nim s Petrem ze Šternberka, Jindřichem z Hradce s vojskem dobře ozbrojeným*“³ Dále je tvrz připomínána za Jana Kamberského z Kamberka v roce 1535. Ten připsal tvrz Jemniště své manželce Johance z Lazec v r. 1542. Po smrti Jana z Kamberka vznikla pře mezi ní a Johankou z Kamberka (pravděpodobně sestrou Kamberského). Zámek později zdědil vdovin bratr Kryštof Skalka z Lazec, jenž v letech 1572 odkázal Jemniště Václavu Čejkovi z Olbramovic.⁴ Na konci 16. století se stávají majiteli panství páni z Říčan, konkrétně Petr z Říčan. V této době byla tvrz pravděpodobně přestavěna na pohodlnější čtyřkřídlý renesanční zámeček.⁵ Po třicetileté válce drží panství stále potomci pánů z Říčan. Prodán byl roku 1666 Rudolfu Václavu Malovcovi z Malovic, který však následující rok zemřel. Zámek proto spravovala Rudolfova manželka Eva Františka Milovcova z Jiter za své nezletilé děti. Když nejstarší syn Jáchym dorostl, prodal svou polovici roku 1677 své matce již podruhé provdané Voračické. Ta ale své statky prodala již za dva roky Anně Johance Miseronové z Dlouhé vsi a jejímu manželovi Norbertovi Adolfovi Miseroni z Lissonu, jenž pocházel ze známé rodiny brusičů drahých kamenů. Jejich potomci prodali panství roku 1699 Ferdinandovi Františkovi z Říčan. Ten připojil Struhařov, Jezero a Postupice.⁶ Ferdinand držel panství až do roku 1717, kdy jej koupil František Adam Trauttmansdorff, který o pár let

---

¹ SVOBODA, Ladislav a Jiří ÚLOVEC. *Encyklopedie českých tvrzí*. Praha: Argo (2005). s. 256.

² SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Díl 15. Praha: Argo (1998). s. 90.

³ VLASÁK, Antonín Norbert. *Bibliotéka místních dějepiscův. Okres Benešovský*. Praha (1874). s. 102.

⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Ilustroval Jindřich BUBENÍČEK. Praha: Argo (1998). s. 90.

⁵ JURÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (2013). s. 142.

⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Díl 15. Praha: Argo (1998). s. 90.

později nechal nedaleko vystavět nový zámek. Starý zámek byl barokně přestavěn a sloužil k ubytování panských úředníků. Roku 1995 ho v zanedbaném stavu získali v restituci Sternbergové. Ti ho dlouhodobě pronajali manželům Janě a Otto Černým, kteří se s velkým nasazením zasazují o rekonstrukci.⁷

Starý zámek je stavba s téměř pravidelným půdorysem. Křídla kolem vnitřního dvora jsou buď jednopatrová nebo přízemní. Silné středověké zdivo je zachováno ve vstupním křídle vlevo od průjezdu, kde se zřejmě se jedná o torzo hranolové věže. Ostatní křídla jsou pravděpodobně ze 16. a 17. století. V přízemí se uvnitř většinou nacházejí valené klenby s výsečemi, zčásti se jedná o valené klenby do traverz a nakonec rovné stropy. Středověkou podobu tvrze však nelze v úplnosti rekonstruovat. Zřejmě se jednalo o obvodovou zástavbu, která byla opevněna vodou. Přestože později docházelo k přestavbám, podařilo se zachovat podobu čtyřkřídlého sídla s vnitřním nádvořím.⁸

---

⁷ JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (2013). s. 142–143

⁸ SVOBODA, Ladislav a Jiří ÚLOVEC. *Encyklopedie českých tvrzí*. Praha: Argo (2005). s. 256-257

3 Barokní zámek Jemniště

3.1 Historie rodu Trauttmansdorffů

Rod Trauttmansdorffů se připomíná již od 13. století. Staré rodové sídlo Trauttmansdorff se nachází nedaleko Gleichenbergu ve Štýrsku. Odtud se rod rozšířil do Rakous a Tyrol a v 17. století také do Čech. Všechny rodové linie, až na tzv. českou, však již vymřely.⁹ V první polovině 16. století byl rod povýšen do šlechtického stavu. Štýrská větev vymřela počátkem 19. století. Johann Friedrich († 1614) měl tři syny. Dva sloužili jako císařští vojenští velitelé v Uhrách, třetí, Maximilian (1584–1650) – dědeček Františka Adama Trauttmansdorffa – se trvale usadil v Čechách. Možnosti, kterých dokázal skvěle využít, se mu otevřely po přestupu z evangelické víry na katolickou. Během českého povstání byl zprostředkovatelem mezi stavy a císařem Ferdinandem II.¹⁰ Často pobýval na dvoře saského kurfiřta Jana Jiřího v Drážďanech a panovnickovy zájmy hájil i u Albrechta z Valdštejna. Významnou roli sehrál také při uzavírání pražského míru a později také u vestfálského míru.¹¹ Za své služby byl r. 1623 povýšen do stavu říšských hrabat a zakoupil Horšovský Týn, pozdější rodové sídlo Trauttmansdorffů, dále Kamenici, Chrastavici, Hlohovou a jiné statky, čímž položil základ velkému rodinnému jmění, které se dále rozrostlo o Litomyšl, Pecku, Kumburk, Lipnici a další. Jeho mladší syn Jan Fridrich (1619–1696) zdědil v Čechách panství Litomyšl, stal se nejvyšším komořím Království českého a jedním z místodržících. Právě jeho synem byl František Adam Trauttmansdorff a jím také tato litomyšlská větev vymírá. Zakladatelem české větve byl Maximiliánův syn Adam Matthias (1617–1684), rytíř řádu Zlatého rouna, nejvyšší maršálek Království českého, český místodržící a zemský sudí. Tato větev se časem rozdělila na starší podvětev (knížecí) a mladší podvětev (vymřelou v 19. století) a jejich příslušníci získali řadu dalších statků v Čechách, Rakousku i Uhrách, ale Horšovský Týn zůstal hlavním sídlem, který byl rodinným fideikomisním statkem.¹² Držel ho syn Adama Matthiase Rudolf Vilém (1646–1689), po něm

---

⁹ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha: Aleš Skřivan ml. (2001) s. 279.

¹⁰ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Nakl. Akropolis (1994). s. 165–166.

¹¹ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha: Aleš Skřivan ml. (2001). s. 279–280.

¹² MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Praha: Argo (2010). s. 325.

syn Jan Josef (1676–1713) a dále František Norbert (1705–1786). Ten byl rytířem Zlatého rouna, skutečným tajným radou, komořím a nejvyšším hofmistrem královny Marie Alžběty. Jeho syn Josef Wenzel (1739–1769) měl s hraběnkou Marií Gabrielou Czerninovou (1747–1807) jediného syna Maximiliana, který však zemřel jako dítě. Panství Jemniště, jež zdědil po Franzi Adamovi z litomyšlské větve, připadlo vdově, podruhé provdané za Heinricha Franze hraběte von Rotenhan (1738–1809).¹³

František Adam Trauttmansdorff byl v českém prostředí plně naturalizován, a to především díky své matce Marii Eleonoře Kláře pocházející z rodu Sternbergů. Trauttmansdorffové se obecně velmi rychle sžili s českými poměry. „*Vlastnili zde velké majetky, pobývali v zemi a hbitě vstoupili v příbuzenství se starou českou šlechtou.*“¹⁴

3.2 Nový zámek Jemniště

František Adam Trauttmansdorff koupil panství Jemniště 14. 2. 1717 od Říčanských spolu se sousedními statky ve Struhařově, Jezeře a Postupicích. Nevelká tvrz však nárokům nového majitele nestačila, a proto si dal postavit na nedalekém pahorku rezidenci novou.¹⁵ Projektantem nového barokního zámku byl pravděpodobně František Maxmilián Kaňka (1674-1766), jeden z nejvýznamnějších tvůrců barokní architektury v Čechách.

3.2.1 František Maxmilián Kaňka

Rodilý Pražan ve své době patřil mezi nejoblíbenější architekty, zaměstnán byl u nejpřednějších šlechticů a roku 1723 získal i titul císařského dvorního architekta.¹⁶ F. M. Kaňka si dokázal ke své práci vybírat vždy ty nejpřednější umělce a řemeslníky, což jistě byl také důvod, proč byla jeho díla tak ceněna. Mezi sochaři je to Matyáš Bernard Braun. Umělce však spolu nepojily jen pracovní svazky, ale i blízké kontakty osobní, což dokládá i fakt, že první Kaňkova

---

¹³ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha: Aleš Skřivan ml. (2001). s. 282.

¹⁴ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (2004). s. 341.

¹⁵ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978.

¹⁶ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. 5. vyd. Praha: Libri (2006). s.76.

manželka Ludmila byla při křtu Braunových dětí.¹⁷ Mezi malíři dominoval ve spolupráci s architektem i Václav Vavřinec Reiner. Kamenické práce pak zastávali Johann Ulrich Mannes a Dominico Antonio Rappa, který byl zároveň vyhledávaným kameníkem pracujícím s mramorem.

Kaňka byl jedním z tvůrců tzv. souhrnného uměleckého díla, což je ucelený výraz pro architekturu, sochařství, malířství a umělecké řemeslo. Architekt projevoval neobvyklou úctu k historickým detailům, byl pokorný ke starší architektuře. Inspiroval se ve Francii, jejíž podněty se projevují zvláště v zámeckých dispozicích s otevřeným dvorem na čelní straně. Byl také mistrným dekorátérem, který dokázal zařídit nejen interiéry, ale i zámecké zahrady.¹⁸ Mezi jeho nejslavnější práce patří zámek Liechtensteinů v Kolodějích, kde patrně poprvé vytvořil charakteristické předdvorí (avant cour), které se později objevuje i ve Vionoři, v Jemništi, v Hořině aj. Dalšími významnými pracemi jsou např. kostel sv. Klimenta v Klementinu, přestavba Karolina, či basilika sv. Prokopa v Třebíči na Moravě. F. M. Kaňka prokazatelně pracoval pro bratra Františka Adama Trauttmansdorffa, Františka Václava, který budoval v Litomyšli piaristický kostel Nalezení sv. Kříže.

3.2.2 Výstavba nového zámku

Přesný datový údaj o začátku výstavby nového zámku v Jemništi však chybí. Odehrála se mezi lety 1717 a 1725, kdy v říjnu r. 1725 došlo k vysvěcení kaple sv. Josefa. Zámek byl komponován jako komplex sedmi samostatně stojících budov s prostorným nádvořím na západní straně a s pravidelnou francouzskou zahradou na straně východní. Jádrem architektonické kompozice zámku se stala hlavní budova, jejíž první patro (tzv. piano nobile) bylo určeno obytným a reprezentačním účelům majitele.¹⁹

Zámek je vystavěn na široce rozloženém půdorysu ve tvaru písmene H s výrazným výškovým odstupňováním jednotlivých částí a čestným dvorem vymezeným hospodářskými objekty.²⁰

---

¹⁷ VLČEK, Pavel. *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*. Praha: Kotěrovo centrum architektury o.p.s. ve spolupráci s Foibos Books, (2016). s. 121.

¹⁸ Tamtéž, s. 122.

¹⁹ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

²⁰ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. 5. vyd. Praha: Libri (2006). s.79.

Od těchto hospodářských budov, které uzavírají předdvoří (avant cour), je oddělena dvojice vstupních pavilonů, mezi nimiž vede mřížový plot.

Ve střední, vyvýšené části hlavní budovy byl nad přízemním vestibulem zřízen hlavní sál, přístupný po monumentálním schodišti. K hlavní budově se na krajích symetricky připojují dvě předstupující části s vížkami. K zajištění symetrie proti pravé straně s kaplí sv. Josefa vznikla obdobná stavba, nejprve zámecké divadlo, pak knihovna.²¹

Zámeckou kapli sv. Josefa lze jednoznačně považovat za nejcenější prostor této stavby. Byla vysvěcena 14. října 1725 a toto datum snad určuje ukončení celé stavby. Když byl čtyři roky poté svatořečen Jan Nepomucký, byl mu v kapli zasvěcen oltář vpravo od hlavního oltáře. Celá kaple byla rozšířena jižním směrem o půlkruhově uzavřený presbytář, jehož klenbu pokryl již zmiňovaný malíř Václav Vavřinec Reiner.²² Fresku s názvem *Nanebevstoupení Páně* zdobí v rozích křesťanské ctnosti: Moudrost, Opatrnost, Spravedlnost a Síla. Sochy na hlavní oltář dodala dílna Matyáše Bernarda Brauna. Jedná se o sochu ukřižovaného Krista a po jeho stranách socha Panny Marie a sv. Jana Evangelisty.

Zámek se však nezachoval v takové podobě, jakou mu Kaňka vtiskl, ale byl po požáru, který jej postihl v únoru roku 1754, přestavěn. Vzhledem k rychlosti, s jakou byl vzápětí obnoven – freska v zámecké kapli je datována a signována *Felix Antonius Scheffler pinxit anno 1754* – nebyly škody velkého rozsahu.²³ Základní členění tak zůstalo „kaňkovské“, ale objevily se zde i nové zdobnější prvky, třeba kolem vysokých oken na presbytáři kaple a protější stavbě, nebo byl nově umístěn trauttmansdorffský erb na průčelní štít. V souladu se slohovou proměnou, která mezitím nastala, dostal zámek rokokové rysy, zejména plastické prvky v interiéru i exteriéru, které spolu s původní barokní strukturou stavby tvoří osobitý celek. Odtéto doby dominuje hlavnímu sálu nástropní malba od Felixe Antonína Schefflera *Shromáždění olympských bohů*.

---

²¹ JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (2013). s. 145

²² BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

²³ VLČEK, Pavel. *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*. Praha: Kotěrovo centrum architektury o.p.s. ve spolupráci s Foibos Books (2016). s. 42

3.2.3 Jindřich František Rottenhan

Po smrti zakladatele zámku v roce 1762 zdědil Jemniště jeho synovec Josef Václav z Trauttmansdorffu. Ten do něj ale žádným výrazným způsobem nezasáhl a umírá již v roce 1769. Majitelkou Jemniště se tak stala vdova Gabriela, rozená Czerninová, která se znovu provdala za hraběte Jindřicha Františka Rottenhana (1738-1809).²⁴ Hrabě Rottenhan byl vysokým zemským úředníkem (zastával funkci nejvyššího purkrabího pražského) a z moci svého úřadu podporoval rozvoj manufaktur. V nedalekých Postupicích založil přádelnu bavlny, která patřila k nejvýznamnějším v Habsburské monarchii. J. F. Rottenhan přikoupil k jemnišťskému panství Popovice. V zámku pak uskutečnil rozsáhlejší úpravy v klasicistním stylu, jak to dokládá letopočet 1789, zachovaný na stěně bývalé ložnice v prvním patře budovy. Rottenhan začal Jemniště obývat již celoročně, čemuž musela předcházet úprava zámku kvůli velkým únikům tepla. Hlavní změnou prošlo čestné schodiště, které bylo zmenšeno a uzavřeno.²⁵ Jeho dalším zásahem do vzhledu Jemniště byla přeměna původní geometricky členěné francouzská zahrady na romantický anglický park.²⁶

Po smrti F. J. Rottenhana v roce 1809 zdědila zámek jeho dcera Isabela, která se provdala za velmi významného politika Jana Nepomuka hraběte Chotka (1748-1804). Jejich dcera Sidonie prodala zámek v roce 1829 svému strýci Jiřímu Augustu Buquoyovi, známému vynálezci a vědci. Ani ten ale zámek dlouho nevlastnil. Opět po sedmi letech jej prodal Werianovi knížeti Windischgätzovi. Buquoyové ani Windischgrätz neobohatili jemnišťský zámek žádnými významnějšími uměleckými hodnotami.²⁷ Dalším majitelem zámku se stal v roce 1868 Zdeněk ze Sternberga.

---

²⁴ JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (2013). s. 143

²⁵ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

²⁶ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. 5. vyd. Praha: Libri (2006). s.164.

²⁷ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

4 Sternbergové na Jemništi

Zdeněk Sternberg byl počátkem větších změn ve vybavení zámeckých interiérů. Sternbergové vlastní panství dodnes a jsem přesvědčena, že směle můžeme říci, že pod jejich vedením jen vzkvétá. Rod Sternbergů je významným českým rodem, a proto následující řádky budou patřit právě jemu.

4.1 Historie rodu Sternbergů

Rod hrabat ze Sternbergu patří k nejstarším českým šlechtickým rodinám v zemi. Jde o jediný rod, o němž je to známo, který odedávna patří k panskému stavu. Podle rodinné legendy pocházejí Sternbergové od Kašpara, jednoho ze tří biblických králů, kteří se přišli do Betléma poklonit narozenému Ježíšovi.²⁸ Rodový znak, zlatá osmihrotá hvězda v modrém polí, označuje právě betlémskou hvězdu (německy *stern*). Jméno Diviše z Divišova je zapsáno mezi předními šlechtici ve svědečné formulí listiny krále Přemysla I. Již v roce 1218, a od té doby se Sternbergové, Divišovi potomci, drží na výsluní.²⁹ Později vynikl statečností Zdeslav ze Sternbergu, člen družiny pozdějšího krále Přemysla Otakara II. Zdeslav se zval ze Sternbergu od roku 1242. „*Odtud jde na jevo, že hrad Šternberk v l. 1241–1242 na panství Divišovském založen a podle znamení erbovního, hvězdy, pojmenován.*“³⁰ Přemysl Otakar II. vedl spor s uherským králem Bélou IV. o rakouské dědictví. Tento spor se přenesl až na Moravu, kde uherští Kumáni oblehli Olomouc. Zdeslav dle legendy odvážně rozrazil jejich armádu, zabil kumánského náčelníka a zahnal je na útěk, za což obdržel rozsáhlá území a statky na Moravě v okolí Olomouce, kde dal následně vystavět druhý hrad Šternberk.³¹

Díky svému postavení a také nemalému jmění měli Sternbergové vždy blízko k panovníckému rodu, veřejnému životu a správě země. Za posledních Přemyslovců zastávali u dvora úřady stolníka (Zdeslav, 1252), číšníka (Jaroslav, 1284; Zdeslav, 1285), a pražského purkrabího (Zdeslav, 1289), na Moravě drželi vlivné správní úřady olomouckého purkrabího (Albrecht,

---

²⁸ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Praha: Argo. (2010). s. 311.

²⁹ POKLUDA, Zdeněk. *Moravští Šternbergové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (2012). s. 15.

³⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. díl 15. Praha: Argo (1998). s. 76.

³¹ Moravský hrad Šternberk vlastnili Sternbergové do 14. století.

1286) a olomouckého komorníka (Albrecht, 1296).³² Na Přelomu 13. a 14. století se rod rozštěpil do několika linií. Z tzv. moravské větve vynikl ve 14. století Albrecht Sternberg (asi 1322-1380). Vystudoval v Paříži a Boloni a věnoval se církevní kariéře – byl děkanem olomoucké kapituly, biskupem ve Zvěříně a v Magdeburku. Stále více se však osvědčoval jako rádce císaře Karla IV., kterého provázel do Vratislavi a Mohuče, spolu s nejbližšími Karlovými rádci Arnoštem z Pardubic, Janem ze Středy a Janem Očkem z Vlašimě vystupoval při jednáních v Praze, Mohuči a Norimberku, vykonával posláni papežova legáta.³³ V roce 1365 Karel IV. jmenoval Albrechta svým důvěrným rádcem a vyňal ho ze soudní pravomoci zemských úředníků.³⁴ Albrecht za svého života dával nemalé peníze i statky na zbožné účely. Založil několik klášterů a nechával tvořit náročně zdobená rukopisná díla dochovaná dodnes. Moravská větev vymřela v 16. století.

Druhá linie se díky Zdeslavovým synům rozdělila na další dvě větve, Holickou a Konopišťskou. Z holické větve si připomeňme alespoň Aleše (asi 1380-1455), který byl nejprve ve službách Zikmunda. Byl velice umírněný a snažil se veškeré spory řešit smírem, přesto ani on neunikl válečným akcím. V roce 1422 dobyl Rakovník a byl za to Zikmundem bohatě odměněn. Později se stal nejvyšším komorníkem a jedním z rádců Jiřího z Poděbrad. Jeho sestra Kunhuta se stala první manželkou Jiřího z Poděbrad.³⁵ Byla oblíbená mezi lidmi, jelikož zůstala věrná husitské víře a byla „chudých lidí máti“.³⁶ Větev holických ze Sternbergu vymřela na počátku 18. století. Dodnes žijící konopišťskou linii založil Jaroslav I. (zemř. 1290), jehož vnuk Zdeslav V. (zemř. 1343) získal darem od příbuzného Tobiáše z Bechyně hrad Konopiště, město Benešov a osm vesnic. Mezi nejvýznamnější osobnosti husitského období patří bezesporu Zdeněk Konopišťský ze Sternbergu. Byl vášnivým a sobeckým šlechticem, který dokázal využívat situací a měnit své politické a náboženské názory podle okolností.³⁷ Krále Jiřího z Poděbrad nejprve podporoval, ale později se přiklonil k jeho opozici. Využil

---

³² POKLUDA, Zdeněk. *Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (2012). s. 16

³³ Tamtéž, s. 87.

³⁴ JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (2013). s. 19.

³⁵ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Nakl. Akropolis (1994).

³⁶ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Praha: Argo (2010). s. 311.

³⁷ Tamtéž. s. 312.

královy roztržky s papežem a v rámci Zelenohorské jednoty se mu postavil na odpor. Král Jiří vyhlásil Zdeňkovi ze Sternberga nepřátelství a za jediný den 28. dubna 1467 oblehl všechny jeho hrady a postupně je dobyl.³⁸ Zdeňěk uprchl a spojil se s uherským králem Matyášem. Po smrti krále Jiřího získal část svých statků zpět.

Roku 1661 byl rodu uznán starý hraběcí stav a o rok později jim byl udělen český hraběcí stav. Tím, kdo jistě nesmí být opomenut, je Kašpar Maria hrabě Sternberg (1761-1838). V mládí toužil být vojákem, ale byl mu rozmluven nudný život v posádkách. Dal se proto na studium bohosloví, které i úspěšně dokončil. V Řezně, kde vykonával úřad kanovníka, se také věnoval studiu botaniky. Zájem o přírodní vědy ho odvedl od duchovního stavu. Od roku 1810 po smrti staršího bratra Jáchyma působil v Čechách, protože Kašpar Maria byl posledním žijícím mužským členem této linie rodu a musel zajistit správu majetku. V Čechách se hrabě usadil na panství Radnice u Rokycan. Zde vybudoval rozsáhlou sbírku přírodnin a založil odbornou knihovnu.³⁹ Součástí zděděného majetku byly uhelné doly, které Kašpara přivedlo ke studiu zkamenělých rostlin, čímž se zasadil o vznik oboru paleobotanika. Stál u zrodu Vlasteneckého muzea Království českého, jemuž zasvětil velkou část svého života.⁴⁰ Stýkal se s Palackým, Dobrovským, Goethem a dalšími osobnostmi.

Dnes se setkáváme se Sternbergy na hradě Český Šternberk, zámku v Častolovicích a zámku Jemniště.

4.2 Zdeňěk Sternberg (1813-1900)

Zdeňěk Sternberg se narodil 8. 6. 1813 v Pohořelicích jako předposlední potomek Leopolda ze Sternbergu a hraběnky Karoliny rozené Walseggové.⁴¹ Na rozdíl od svých starších bratrů nezdědil Zdeňěk nic, co by stálo za zmínku, a proto nastoupil do armády, jak bylo zvykem. Jednoho dne si ho však zavolal strýc Kašpar Sternberg na svůj zámek v Březině, neboť ho chtěl poznat a zjistit, co v chlapci skutečně je. V té době sedmnáctiletý Zdeňěk sice postrádal

---

³⁸ JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (2013). s. 55.

³⁹ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Praha: Argo (2010). s. 313.

⁴⁰ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta (1992). s. 168.

⁴¹ POKLUDA, Zdeňěk. *Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (2012). s. 236

Kašparovy vzácné vědecké schopnosti, dokonce měl vážně mezery ve znalostech latiny, čímž ale svého strýce nezklamal, protože to byl sympatický mladík a schopný hospodář.⁴² Kašpar Maria se proto rozhodl, že panství Březina po jeho smrti připadne právě Zdeňkovi. Když se tak v roce 1838 opravdu stalo, bylo Zdeňkovi 25 let.

K panství patřily kamenouhelné doly v Darové, které Zdeněk oproti strýci, jenž je užíval hlavně ke studiu prehistorických zkamenělin a fosilií rostlinného i zvířecího původu, využil zcela prakticky k těžbě uhlí. Doly mu vynášely tolik, že se mohl odrazit k dalšímu podnikání a rozšiřování rodového majetku. V Radnici zřídil moderní „Zdeňka Sternberga parostrojní pivovar“, ve Vranově rozšířil zděděnou skelnou huť na výrobu barevného a spotřebního skla, podílel se aktivně i na stavbě železnice – byl jedním z hlavních akcionářů trati z Benešova do Vlašimi.⁴³ Již roku 1841 mohl investovat do obchodu s Adolfem Somsichem ze Saardu, který se rozhodl prodat středověký hrad Český Šternberk. Touto koupí mohl po více než 100 letech navrátit šternberskou vládu na hradě, který byl dávnou kolébkou celého rodu.⁴⁴ Podle kupní smlouvy si Somsichové ze Saardu odvezli z hradu veškeré vnitřní zařízení, a protože Zdeněk byl založen převážně prakticky, rozhodl se jej vybavit prostým nábytkem, který pro něj vyrobil místní truhlář. Dále hrabě koupil palác ve Vídni, v samém srdci monarchie, kam se rodina uchýlovala během zimních měsíců.

Panství Jemniště koupil Zdeněk roku 1869 od prince Werianda Windisch-Graetze za 500 000 zl.⁴⁵ „*Koupě se uskutečnila v hotovosti, princ naskládal objemnou hromadu bankovek pod kozlík svého kočáru, sám vzal opratě do ruky, práskl do koní a odjel.*“⁴⁶ Zdeněk Sternberg byl původcem prvních změn na Jemništi. Do západní stěny hlavního sálu byly vsazeny dvě barokní skříně s intarzií. Přibyla nová kachlová kamna, zhotovená v poslední třetině 19. století vlašimskou firmou Walter.⁴⁷

---

⁴² VOTÝPKA, Vladimír. *Aristokrat: život Zdeňka Sternberga*. Praha: Paseka (2010). s.27.

⁴³ Tamtéž, s.29.

⁴⁴ POKLUDA, Zdeněk. *Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (2012). s. 235

⁴⁵ TITTEL, Ignaz. *Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes und Grösserer Rustikalgüter im Königreiche Böhmen*.

⁴⁶ VOTÝPKA, Vladimír. *Aristokrat: život Zdeňka Sternberga*. Praha: Paseka (2010). s.29.

⁴⁷ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

Jeho manželkou se přirozeně stala dáma z nejvyšší společnosti hraběnka Marie Sofie von Stadion-Thannhausen (1819-1873), s níž přivedl na svět dvě dcery a dva syny, jejichž potomkem pokračuje rod dodnes. Zdeněk hrabě Sternberg zemřel ve Vídni dne 9. března 1900. Místem jeho posledního odpočinku se stala rodinná hrobka ve Stupně, kterou nechal vystavět slavný představitel rodu Kašpar Maria Sternberg.

V závěti, již hrabě sepsal již šest let před svou smrtí, odkázal staršímu synu Aloisovi své radnické panství s Darovou a zámek Březina, starobylý hrad Český Šternberk a palác ve Vídni. Mladšímu Filipovi přenechal velkostatek se zámek v Jemništi.⁴⁸ V roce 1907 však svobodný a bezdětný Alois podlehl dlouhému boji s tuberkulózou a všechno předal synovi svého bratra Jiřímu Douglasovi, kterému bylo tehdy teprve 19 let. O rozsáhlý majetek se tedy staral víceméně společně se svým otcem Filipem Sternbergem.⁴⁹

4.3 Filip Sternberg (1852-1924)

Filip Sternberg byl členem panské sněmovny ve Vídni, jakmile si však našel volnou chvíli, strávil ji u malířského plátna. Mezi jeho učitele patřil např. Alfons Mucha. *„I mezi úctyhodnými poslanci se projevoval víc jako umělec než jako senátor. Obvykle si přinášel v aktovce vedle úředních lejster i skicák a tužku a zvláště zdlouhavá, nudná jednání pokládal za příležitost zachytit tváře a nálady svých sněmovních kolegů.“*⁵⁰ Filip také velmi miloval koně, a není tedy divu, že byl několik sezon hlavním rozhodčím Velké pardubické steeplechase.⁵¹

S manželkou Karolinou hraběnkou Thurn-Valsassina-Como-Vercelli si řekli své ano 1. května 1884 v kostele ve Vídni.⁵² O hraběnce Karolině řekl později její vnuk Zdeněk Sternberg: *„Byla přímá, spravedlivá a přísná. Měli jsme ji rádi a měli jsme před ní respekt. Všichni a vždycky.“*⁵³

---

⁴⁸ SOA Praha, RA Šternberků, inv. č. 374, Závěť Zdeňka Sternberga, kart. 32, 33.

⁴⁹ VOTÝPKA, Vladimír. *Aristokrat: život Zdeňka Sternberga*. Praha: Paseka (2010). s.32.

⁵⁰Tamtéž, s.33.

⁵¹ JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (2013). s. 109.

⁵² SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 361, kart. 28, svatební oznámení Filipa hr. ze Sternberga a Karoliny hr. Thurn-Valsassina.

⁵³ VOTÝPKA, Vladimír. *Aristokrat: život Zdeňka Sternberga*. Praha: Paseka (2010). s.15.

Již v následujícím roce se manželům narodil prvorozený syn Zdeněk, který ve svých 14 letech trpěl kloubovým revmatismem a podlehl selhání srdce. Jako druhorozený se narodil Jiří Douglas Vojtěch Damasus hrabě Sternberg (1888-1965).

Filip Sternberg nechal Jemniště opravit, založil u něj přírodně krajinářský park a nedaleko zřídil rodinnou hrobku. Dal u firmy Hardmuth zhotovit neorokoková majoliková kamna, umístěná pak v hlavním sále, velmi podobná kamna nechal nainstalovat v tehdejší jídelně, ale později byla přemístěna do salonku vedle ložnice. Pro ložnici byla vyrobena kamna neoklasicistní.

Z atiky hlavní budovy byly sejmuty poškozené barokní sochy bohyně Gaie a boha Vertumna. Nahradily je faksimile těchto bohů. Z Českého Šternberka byla do parku přemístěna klasicistní pískovcová socha bohyně Flóry.⁵⁴ Filip je autorem úpravy hlavní budovy směrem do zahrady. V roce 1920 byl portál obnoven nákladem 20 762 Kč. Náklad použitý na údržbu stavitelské památky bylo možné uplatnit jako odpisovou položku v přiznání k dani z příjmů.⁵⁵ Filip Sternberg zemřel 18. července 1924 na rakovinu močového měchýře.⁵⁶

Panství Jemniště zdědily rovným dílem dvě Filipovy dcery. Starší z nich Marie Gabriela (1890-1934) zemřela velmi brzy. Pár dní před svou smrtí se však stihla provdat za jistého šoféra v Jemništi Malimánka, který následně zdědil polovinu velkostatku. Jiřímu Douglasovi nezbývalo nic jiného než polovinu Malimánkovi vyplatit. Celé panství přenechal mladší sestře Terezii „Sitě“ Sternbergové (1902-1985).⁵⁷

Jako plnomocný zástupce pozůstalosti a přihlášených dědiců po zemřelém Filipu Sternbergovi je v zachovaných dokumentech uváděn Jiří Douglas, velkostatkář ve Šternberku nad Sázavou a vlastník velkostatku Jemniště. 10. června 1926 Státní památkový úřad vyhověl jeho žádosti na propuštění nemovitostí a další půdy ze záboru po pozemkové reformě. Jednalo se o více než 836 ha.⁵⁸ Dle rozhodnutí byl propuštěn také zámek s příslušnými budovami a přilehlý park.

---

⁵⁴ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

⁵⁵ NA Praha, SPS, Jemniště, Oprava portálu na zámku, daňová úleva, dokument ze 16. prosince 1920, inv. č. 1027, kart. 215.

⁵⁶ NEMRAVOVÁ, Lenka, „*Sie sind Aristokratin?*“ *Urozené ženy ve 20. století na příkladě rodu Sternbergů*. Diplomová práce. Ústav bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. České Budějovice 2014. s. 38

⁵⁷ L. NEMRAVOVÁ, „*Sie sind Aristokratin?*“ . s. 108. (Příloha č. 4: Doplnující rozhovor s manželzy Sternbergovými ze dne 29. 3. 2014).

⁵⁸ NA Praha, SPS Jemniště, Rozhodnutí o ponechání dle §u 20. př. z., i. č. 1027, kart. 214.

Samozřejmě nesměly chybět podmínky, za jakých bylo možno žádosti vyhovět. „1./ Zámecké budovy budou udržovány v řádném stavu a zabezpečeny proti ohni. 2./ Podstatné jejich adaptace budou se dáti jen se souhlasem Státního pozemkového úřadu v Praze. ... 6./ Majitel dovolí řádně legitimovaným orgánům ministerstva školství a národní osvěty a Státního památkového úřadu přístup do všech tímto rozhodnutím ponechaných nemovitostí. ...“⁵⁹

Dne 18. května 1928 zaslal postupický lesmistr Liwald Ministerstvu školství a národní osvěty potvrzení o dějinné památkové ceně zámku Jemniště, jehož doložením by získal úlevu od 30% přírážky k dani třídní, která se vyměřovala dle počtu obytných místností. Popsal zde zámek takto: „Portál průjezdu s dvěma oblými sloupy po každé straně, jež nesou balkon nad vchodem pod segmentovou římsou v kameni tesaný znak. Ve výklencích v průjezdu pískovcové barokní sochy mytologické. Na schodišti kamenné balustrové zábradlí, na něm kamenné putti se svítilnami. ... Zámek s příslušenstvím a parkem jest umělecko-historickou památkou, a byl proto ponechán majiteli za podmínek omezujících ve prospěch veřejnosti a vědeckého bádání a studia.“⁶⁰

4.4 Terezie „Sita“ Sternbergová (1902-1985)

Terezie se provdala v roce 1927 za Františka Mensdorff-Pouilly, jehož rod patřil ke starobylé francouzské šlechtě. Během velké francouzské revoluce byla nucena velká část šlechty odejít do emigrace. Mezi nimi byl i Albert-Louis Pouilly (1731-1800), jehož synové nastoupili do rakouské armády a z obav před represemi v případě zjetí přijali jméno Mensdorff podle vesnice, ve které se usadili.⁶¹ Albertův syn Emanuel se přestěhoval do Čech, koupil zde západočeské panství Nečtiny a získal český inkolát, který ho opravňoval zasedat na zemském sněmu a zastávat zemské úřady. Jeho oddanou partnerkou se stala Sophie Sachsen-Coburg, jež byla spřízněna s panovnickými rody v Evropě.⁶² Emanuelovým pravnukem byl již zmíněný František.

---

⁵⁹ Tamtéž, i. č. 1027, kart. 214.

⁶⁰ NA Praha, SPS Jemniště, Rozhodnutí o ponechání dle §u 20. př. z., i. č. 1027, kart. 214.

⁶¹ SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo (2007). s. 53.

⁶² SLABÁKOVÁ, Radmila. *Archivní pozůstalost rodu Mensdorff-Pouilly v Čechách a na Moravě*. s. 120.

Manželé na zámku bydleli a prováděli potřebné opravy. Mezi léty 1939-1941 investovali větší obnos do stavebních a restaurátorských úprav. Podle kolaudační zprávy z 10. listopadu 1941 sepsané přednostou Památkového úřadu Vagnerem, byly opravy rozděleny do třech, resp. čtyřech etap.

Práce 1. pracovní etapy se týkaly krovu a krytiny, oplechování, opravy věžních hodin, komínů a úžlabí. Všechny tyto úpravy byly kolaudovány a nebylo na nich zjištěno závad, které by vznikly opravnou prací či vadným materiálem. Na práce této etapy byly předloženy účty činící částku 53 405 K, 25 hal.

Druhá etapa se týkala doplňků prací 1. pracovní etapy, během nichž byly dokončeny práce pokrývačské a doplněna protipožární opatření. Nově proběhly práce týkající se oprav zámecké kaple, a to jednak na vnějšku – práce pokrývačské, stavební, tak i ve vnitřním prostoru kaple – restaurovaly se práce malířské, opravilo se vnitřní zařízení, a hlavní oltář se vzácnou sochařskou výzdobou. Tyto práce činily částku 58 413 K, 30 hal.

V rámci 3. etapy byly znovu opraveny krytiny a omítky s těmito krytinami bezprostředně související, které byly poškozeny živelními pohromami.⁶³ Tato etapa také zahrnovala úpravu omítek na hlavním průčelí zámku a jeho odvodnění, jakož i důkladnou rekonstrukci vnitřku zámecké kaple a jejích ohrožených maleb, k jejichž zajištění muselo býti překročeno neprodleně, jestliže díla – hlavně malby V. V. Rainera - neměla býti poničena. I olejové oltářní obrazy byly řádně opraveny akademickým malířem J. Tomáškem. Protože se tyto práce prodloužily hluboko do podzimu, musely být další plánované opravy omítek odloženy na další období. 3. etapa si celkem vyžádala 63 390 K, 95 hal.

Všechny dosud provedené a řádně vyúčtované práce dosáhly celkového nákladu 175 209 K, 50 hal., čímž byla provedena více než třetina původně projektovaných prací. Terezii zastupoval během prohlídky František Mensdorff-Pouilly, který přítomné ujistil, že v dalším období oprav, jež byly v tu dobu ze strany Památkového úřadu odsouhlasené, bude postupovat ve vzájemné shodě.⁶⁴

Protože všechny opravy v letech 1939-1941 probíhaly ve spolupráci s Památkovým úřadem, byla přidělena subvence od ministerstva školství a národní osvěty ve výši 50 000 K. Výnos

---

⁶³ V kolaudační zprávě však není blíže uvedeno, o jaké pohromy se jednalo.

⁶⁴ NA Praha, SPS Jemniště, Protokol sepsaný při prohlídce dosud provedených oprav dne 10. listopadu 1941, i. č. 1027, kart. 214.

ze dne 2. července 1941 určil, aby subvence byla vyplacena až po kolaudaci.⁶⁵ Lesní správa velkostatku v Postupicích uplatňovala daňové úlevy zásluhou péče o historicky cennou památku. V roce 1939 se z daní odečetlo za údržbu zámku a parku dohromady 66 130, 80⁶⁶, v roce následujícím šlo o částku v hodnotě 81 405, 95.⁶⁷

4.5 Nucená správa a nedobrovolný prodej zámku

V září 1939 připojil František Mensdorff-Pouilly svůj podpis pod prohlášení české šlechty, v němž členové šlechtických rodů deklarovali v době německé okupace svou sounáležitost s českým národem⁶⁸, a proto byla na panství uvalena vnucená správa v červenci roku 1943.⁶⁹ Na Neveklovsku u Benešova se v těchto letech budovalo cvičiště vojsk SS, jehož sídlem byl zámek Konopiště. Z území o rozloze 441 km² nacisté vystěhovali 30 000 obyvatel. Vyvlastnění postihlo i Oskara Daneka, vnuka spoluzakladatele koncernu ČKD Vincence Daňka, majitele zámku Tloskov. Protože Oskar Danek přijal německou státní příslušnost, ke jménu si připojil predikát von Esse, a byl členem NSDAP, měl právo na náhradu. Z nabídek si vybral právě Jemniště.⁷⁰ „*Nebylo divu, dluhy jsme neměli žádné, zámek byl v dobrém stavu, proto se mu Jemniště tak líbilo.*“ řekl později František Mensdorff-Pouilly.⁷¹ Terezie s Františkem se museli do čtrnácti dnů vystěhovat. Oskara Danek povolil prodloužení tohoto ultimáta o několik dnů. Požádal o přeložení komisionální prohlídky, která proběhla 22. července.⁷² Mobiliář převezli na hrad Český Šternberk, kde byl po zestátnění hradu v roce 1949 veden jako svozový inventář. Za Jemniště získali Mensdorffovi finanční náhradu v hodnotě 18 miliónů, na které ale nesáhli, aby je nemohl po válce nikdo odsoudit za to, že s prodejem souhlasili. Peníze ležely v bance

---

⁶⁵ NA Praha, SPS, Jemniště, Zpráva o vyhovění subvence na opravu zámku Jemniště ze dne 2. července 1941, i. č. 1027, kart. 214.

⁶⁶ Tamtéž, Žádost o potvrzení udržovacích výloh za zámek a park v Jemništi za rok 1939 ze dne 1. února 1941, i. č. 1027, kart. 214.

⁶⁷ Tamtéž, Potvrzení vynaložených nákladů za udržování zámku v Jemniště ze dne 9. dubna 1941, i. č. 1027, kart. 214.

⁶⁸ JELÍNKOVÁ, Dita a Zdeněk HAZDRA. *Ve znamení tří deklarací...: šlechta v letech nacistického ohrožení československého státu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů (2014). s. 35.

⁶⁹ VOTÝPKA, Vladimír. *Příběhy české šlechty*. Vyd. 2. Praha: Paseka (2001). s. 63-68.

⁷⁰ JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (2013). s. 144.

⁷¹ VOTÝPKA, Vladimír. *Příběhy české šlechty*. Vyd. 2. Praha: Paseka (2001). s. 68.

⁷² NA Praha, SPS, Jemniště, Dopis Dr. Oskara Daneka prof. Kühnovi z 18. července 1943, i. č. 1027, kart. 214.

a po měnové reformě zcela ztratily svou hodnotu. Rodina našla útočiště v nedalekém Podlesí, odkud byla později také vystěhována, a proto se nakonec nastěhovala na faru v Postupicích, kde bydleli až do konce svého života.⁷³

Oskar Danek chtěl na zámku provést rozsáhlé úpravy zejména v památkově ceněných prostorách s tapetovou výzdobou z počátku 19. století. Všechna rozhodnutí musel konzultovat s Památkovým úřadem.⁷⁴ Přesné datum, kdy Oskar Danek opustil Tloskov a přemístil se na Jemniště, není známo. V červenci 1943, navštívila Tloskov známá rodiny Danek von Esse, hraběnka Ines Hoyos. Ta se ve svém dopise z 19. července téhož roku dotazovala prof. Kühna, přednosty Památkového úřadu, jak bude v budoucnu vypadat hospodaření na původním majetku Daneků a na pozdější správu majetku navrhovala někoho z německých příbuzných rodiny.⁷⁵ Zpráva z roku 1945 však říká, že zámek Tloskov zůstal od německé okupace prázdný.⁷⁶

Celá řada závad byla zjištěna během detailní prohlídky uskutečněné 20. ledna 1944. Hlavní portál byl silně poškozen. V prostoru schodiště bylo na strop nanесeno několik vrstev vápenné malby a na vázách byl nalezen nevhodný olejový nátěr. Také sochy uložené v zahradním pavilonu, které se měly usadit před okna u schodiště, potřebovaly značnou obnovu. Opravu bylo potřeba provést kvalitně, a proto prof. Kühn doporučil Oskaru Danekovi několik dovedných sochařů.⁷⁷ Jako první se ozval břevnovský sochař a restaurátor Miroslav Böswart, jehož odhad oprav hlavního portálu, sochy světlonošů a váz na balustrádě schodiště byl 38 225 K.⁷⁸ Oskaru Danekovi však připadal tento návrh velmi nákladný. Dotazoval se Památkového úřadu, jestli je možné posečkat alespoň s opravou soch na schodišti. Jen tato by podle odhadu vyšla na 7 355 K. Dále žádal o povolení na přestavbu schodiště. Chtěl odstranit nepůvodní příčku, jejímž vybudováním podle něj došlo k narušení celého prostoru. V tomto dopise s také

---

⁷³ VOTÝPKA, Vladimír. *Příběhy české šlechty*. Vyd. 2. Praha: Paseka (2001). s. 69.

⁷⁴ NA Praha, SPS, Jemniště, Spisový záznam ze dne 11. června 1943, i. č. 1027, kart. 214.

⁷⁵ Tamtéž, Dopis Ines Hoyos profesoru Kühnovi z 19. července 1943, i. č. 1027, kart. 214.

⁷⁶ Tamtéž, Zpráva stavu zámku Jemniště a Tloskov z 25. července 1945, i. č. 1027, kart. 214.

⁷⁷ Tamtéž, Dopis Oskara Daneka Památkovému úřadu ze 7. ledna 1944, i. č. 1027, kart. 214.

⁷⁸ Tamtéž, Rozpočet na opravu a znovuzřízení některých kamenných částí zámku ze dne 20. 1. 1944, i. č. 1027, kart. 214.

Oskar Danek zmiňuje, že by rád stihl v tomto roce alespoň úpravu portálu.⁷⁹ Zda a v jakém rozsahu práce proběhly není z dochovaných dokumentů Památkového úřadu zřejmé.

V průběhu lednové prohlídky bylo také domluveno, že proběhne oprava fasády, odvlhčení postranních křídel a měla být provedena protipožární opatření, což znamenalo přípravu ochranných hasících prostředků, zejména nádob s vodou a pískem.⁸⁰ Profesor Kühn také zjistil, že chybí část zařízení kaple a slavnostního sálu. A bylo nutno dohledat, kde se věci nyní nacházejí.⁸¹ Terezie na tuto záležitost odpověděla, že nový majitel neprojevil zájem o dotýčný inventář, a tak ho dala odvézt. Jednalo se především o lustry, obrazy, oltářní roucha a jiné. Nakonec se některé části inventáře vrátily na Jemniště do vlastnictví nového majitele. Jednalo se například o obraz *Klanění tří králů*, který našel své místo znovu v zámecké kapli. Do hlavního sálu se vrátila tři benátská zrcadla, dvě vestavěné skříně a čtyři velké obrazy, představující Karla VI., Alžbětu Brunšvickou, Marii Terezii a Františka Lotrinského.⁸²

Oskar Danek von Esse na Jemništi dlouho nepobýval. Po osvobození ČSR v květnu 1945 se na zámku usídlily jednotky Rudé armády generála Malinovského, ty však nemovitost značně poškodily. Vojáci poničili těžkým autem pravý pilíř hlavního vchodu a utábořili se v rozlehlém zámeckém parku, kde po nich zůstaly vraky tanků a aut, které byly do starého železa odvezeny až v roce 1948.⁸³

4.6 Státní zámek po roce 1945

V roce 1945 byl zámek Jemniště zkonfiskován dle Benešových dekretů. Terezie Mensdorff-Pouilly požádala po válce o restituci Jemniště a právně jí bylo vyhověno. Soud se však táhl a události po roce 1948 navrácení neumožnily. Ministerstvo zemědělství výnosem ze dne 30. dubna 1947 odevzdalo zámek do správy a užívání Národní kulturní komisi. Ta jej se všemi nemovitostmi převzala ke dni 1. května 1947.⁸⁴ Stav zámku před převzetím popisuje zpráva

---

⁷⁹ NA Praha, SPS, Jemniště, Dopis Oskara Daneka Památkovému úřadu z 25. ledna 1944, i. č. 1027, kart 214.

⁸⁰ Tamtéž, Dopis prof. Kühna Oskaru Danekovi ve věci zajišťovacích prací na zámku Jemniště ze dne 20. ledna 1944, i. č. 1027, kart. 214.

⁸¹ Tamtéž, Dopis prof. Kühna Památkovému úřadu z 20. ledna 1944, i. č. 1027, kart. 214.

⁸² Tamtéž, Dopis prof. Kühna Oskaru Danekovi ze 7. června 1944, i. č. 1027, kart. 214.

⁸³ Tamtéž, Dopis v záležitosti odstranění vraků motorových vozidel z parku z 19. února 1948. i. č. 1027, kart. 214.

⁸⁴ NA Praha, SPS dodatky, Jemniště, Převzetí do správy Národní kulturní komise z 4. 6. 1947, i. č. 1290, kart. 69.

z komisionálního šetření z 29. března 1947. „Zámek v Jemništi, okres Benešov, je celkem v zachovalém stavu. Pouze krytina v dolní části střechy je poškozena /tašky jsou sešlé věkem/, komínové zdivo u čtyř komínů je rozpuštěné a omítka opadaná. Plechování komínů je porušeno. Jedno pole ohradní zdi v délce 3 m je rozbořené a jeden vjezdový pilíř se skulpturou je roztržen nárazem auta. Potřebné tašky k provedení opravy střechy jsou v zásobě na půdě budovy.“⁸⁵

Ze zprávy o stavu a poměrech, které zjistil administrativní úředník Národní kulturní komise při šetření na zámku Jemniště dne 2. srpna 1947, vyplývá, že zámecká budova byla neobydlena. Užívalo se pouze dvou domků po stranách hlavní brány, ve kterých se nacházela úřadovna MNV a obecní knihovna a levého přízemního hospodářském stavení, v němž bydlel dozorce Josef Píša. Píša byl se zahradníkem Jaroslavem Patákem a pomocnou dělnicí Růženu Klimentovou jedinými stálými zaměstnanci zámku. Josef Píša nastoupil do zámeckých služeb 1. srpna 1897 ve věku 18 let a ve zprávě z šetření se píše, že zastával svou funkci pečlivě a spolehlivě, a proto bylo navrženo jej pro místo dozorce ponechat i přes pokročilý věk.⁸⁶

V následujících letech se ve státním zámku Jemništi vystřídalo několik muzejních expozic a mnohokrát se změnilo zaměření a další směřování zámku. Některé změny se dají považovat za zdařené, jiné za pouhé ničení cenné památky. O tomto podrobněji v kapitole o muzejních expozicích.

Po listopadové revoluci roku 1989 se začaly v rodině Sternbergů řešit restituční a jejich průběh. Rodina se sešla v jídelně Parkhotelu v Českém Šternberku v roce 1991, kde padlo jasné rozhodnutí restituovat. Jednoznačnou se stala i vůle ponechat majetek pohromadě. Jedinou otázkou zůstávalo, kdo se ujme Českého Šternberka, případně Jemniště. Českého Šternberka se očekávaně ujal nejstarší z devíti dětí Zdeněk Sternberg.⁸⁷

V případě Jemniště byla restituce trochu složitější. Poslední majitelka zámku z rodu Sternbergů Terezie Mensdorff-Pouilly zemřela v roce 1985. O rok později sepsal její manžel František Tereziinu poslední vůli, ve které projevuje rozhodnutí, aby Jemniště připadlo jejímu prasynovci Jiřímu Sternbergovi. Protože ale tato vůle nebyla napsaná Tereziinou rukou a nebyla opatřena ani jejím podpisem, nemohla být použita v restitučním řízení. Jemniště tak připadlo otci Jiřího

---

⁸⁵ NA Praha, SPS dodatky, Jemniště, Šetření o stavu objektů navržených k převzetí Národní kulturní komisí. Zámek Jemniště. Dne 29. března 1947, i. č. 1290, kart. 69.

⁸⁶ Tamtéž, Jemniště, Zpráva o stavu a poměrech zjištěných Národní kulturní komisí při šetření na zámku Jemniště dne 2. srpna 1947, i. č. 1290, kart. 69.

⁸⁷ VOTÝPKA, Vladimír. *Aristokrat: život Zdeňka Sternberga*. Praha: Paseka (2010). s. 233.

Sternberga Janovi Bosco, který byl blíže v příbuzenské linii k poslední majitelce zámku. Navrácen byl do rukou Sternbergů v roce 1995 a Jan Bosco jej ihned předal svému synovi.

4.7 Zpět v rukou Sternbergů

Současný majitel zámku Jiří Sternberg se narodil v roce 1968. Mezi léty 1992-1995 působil jako kastelán na hradě Český Šternberk u svého strýce. V roce 1995 začal obývat se svou manželkou Petrou Sternbergovou zámek Jemniště a pustili se do oprav a zvelebení zámku. Prvním stavebním projektem se stala výstavba bytu v levém křídle zámku, do kterého bylo v roce 1997 zavedeno ústřední topení, a úprava expozic. Prohlídková trasa byla zpřístupněna veřejnosti již na jaře roku 1996. Starou tvrz Jiří Sternberg pronajímá panu Černému, jenž ji obývá a udržuje. V prostoru čestného nádvoří byla zřízena restaurace, kavárna a dobovým nábytkem vyplněné apartmány. V parku byly obnoveny cesty, založena skalka, vřesoviště a oblíbený zvěřinec.

5 Období muzejních expozic po roce 1945

5.1 Zámek v období Muzea společenské kultury (1948-1952)

První zmínku o zřízení Muzea osobní a společenské kultury v Jemništi nalézáme ve spisu z roku 1947, ve kterém jsou rozepsány jednotlivé části výstavy a jejich prvky předsedou Národní kulturní komise Zdeňkem Wirthem.⁸⁸ Před zpřístupněním⁸⁹ však bylo nutné provést nezbytné opravy celého zámeckého komplexu. U dřevěného plotu, který z větší části obklopoval park, byly vytrženy tyče, tudíž bylo možné na více než deseti místech vniknout dovnitř. Jeden z rybníků nacházejících se v areálu byl bez vody, poněvadž ruští vojáci prorazili hráz. Osvoboditelé zpustošili i dva zděné zahradní domky nacházející se za zámkem. Bylo také požádáno o opravu komínových těles a ohradních zdí.⁹⁰

Ke 31. červenci 1948 ale k žádným pracím nedošlo, a proto pan Piša požádal, aby v tomto roce došlo alespoň k opravě střech a komínů a k nejnnutnějším pracím klempířským. Upozornil na skutečnost, že do několika pokojů zatéká, mezi nimiž jsou i místnosti určené pro muzeum společenské a tělesné kultury, kde jsou již sbírky instalovány.⁹¹ V investičním plánu z roku 1950 se kalkulovalo s celkovými výdaji na opravy ve výši jeden milion korun. Z toho za rok 1949 byly provedeny práce v hodnotě 350 000 Kčs a pro rok 1950 se počítalo s 200 000 Kčs.⁹² Vzhledem k tomu, že jen kamenické práce byly vyčísleny na 407 900 Kčs nemohly být některé důležité opravy prováděny v plném rozsahu.⁹³

V roce 1949 se dokončily opravy krytiny a začalo se s pracemi zednickými, tedy s opravou fasády na průčelí a na křídelních budovách čestného dvora.⁹⁴ Tyto práce pokračovaly s dalšími provozně-technickými úpravami o rok později. Jednalo se např. o zřízení hydrantu,

---

⁸⁸ NA Praha, SPS dodatky, Jemniště, Muzeum osobní a společenské kultury ve státním zámku v Jemništi z roku 1947, i. č. 1290, kart. 69.

⁸⁹ První ukázková expozice byla otevřena již v roce 1948. Nacházela se v hlavním sále a dvou přilehlých pokojích. viz. WEISS, Petr. *Specializované muzejní expozice na zámku Jemniště*, s. 36.

⁹⁰ NA Praha, SPS dodatky, Jemniště, Zpráva o stavu a poměrech zjištěných Národní kulturní komisí při šetření na zámku Jemniště dne 2. srpna 1947, i. č. 1290, kart. 69.

⁹¹ NA Praha, SPS, Jemniště, Žádost o předložení nabídek a návrh zadání opravy krytin, komínových těles, ohradní zdi a zahradních pavilonů ze 31. července 1948, i. č. 1027, kart. 214.

⁹² Tamtéž, Rozpis investičního plánu na rok 1950, dokument ze dne 9. května 1950, i. č. 1027, kart. 214.

⁹³ Tamtéž, II. etapa prací kamenických, dokument z 24. září 1949, i. č. 1027, kart. 214.

⁹⁴ Tamtéž, Státní zámek – opravné a stavební práce z 9. července 1950, i. č. 1027, kart. 214.

o zabezpečení elektrického vedení či o opravy oken.⁹⁵ Oprava portálu však po dokončení čelila kritice, což dokládá zpráva o prohlídce vykonané 29. listopadu 1950, kde je hodnoceno provedení opravy jako běžné a průměrné. Výsledek měl být v souladu s velkou umělecko-historickou hodnotou objektu, což však nebyl.⁹⁶

V říjnu roku 1948 proběhla v doprovodu zahradníka p. Patáka a kastelána p. Piší odborná prohlídka zámeckých zahrad. Zpráva z tohoto šetření rozděluje zahrady na dvě části. Nejprve na rovnou část blíže zámku z konce 18. století, dále na větší založenou kolem roku 1900. Sloh ve větším úseku nešlo rozeznat, jednalo se spíše o libovůli tehdejšího majitele zámku, jenž dal sázet do louky různé okrasné dřeviny. Oplocení zahrady bylo podél silnice provedeno zdí v délce asi 150 m. „*Kaplička v jižním cípu parku je nevkusná osobní libůstka býv. majitele.*”⁹⁷ *Socha Flory stojí na drobníci se zídce z cihel a hrozí zřícením.*“⁹⁸ Skutečnost, že sazenička nebyla využita, záhony se jevily plné plevele a ovocné stromy se zdály chabého růstu, svádí p. Paták na nedostatek pracovních sil. Jeho postoj je vzápětí okomentován a p. Paták shledán člověkem „*s ochablou chutí k dílu*“.⁹⁹

Ve zprávě z vykonané inspekce dne 17. května 1950 je uvedeno, že oplocení v západní části parku dosud nebylo opraveno, přestože potřebný materiál na to byl zajištěn. Navrhované odstranění kapličky nedoporučuje, protože by vzbudilo nespokojenost občanů.¹⁰⁰

Vnější rekonstrukce objektu byla doplněna opravami interiérů, u kterých to bylo neméně potřeba. Na přelomu let 1950 a 1951 došlo k vyčištění nástropních a nástěnných maleb v prostoru hlavního sálu.¹⁰¹ Štuková výzdoba byla v této místnosti tónována lehce růžově. Při opravách byla také nalezena malovaná okna na stěně proti opravdovým.¹⁰² Práce na nástěnných malbách prováděl akademický malíř František Sembdner, který popsal

---

⁹⁵ NA Praha, SPS, Jemniště, Státní zámek – stavební úpravy naplánované při poradě dne 31. ledna 1950, i. č. 1027, kart. 214.

⁹⁶ Tamtéž, Jemniště, Státní zámek – oprava, dokument ze dne 11. prosince 1950, i. č. 1027, kart. 214.

⁹⁷ O pár řádků níže je doporučena k odstranění.

⁹⁸ NA Praha, SPS, Jemniště, Zpráva o vykonané odborné prohlídce zámecké zahrady a zámku Jemniště 4. října 1948, i. č. 1027, kart. 214.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, Zpráva o vykonané inspekci generálním inspektorem zahrad ze dne 27. června 1950, i. č. 1027, kart. 214.

¹⁰¹ Tamtéž, Státní zámek, oprava fresek v hlavním sále z 29. května 1951, i. č. 1027, kart. 214.

¹⁰² Tamtéž, Dopis NKK Státnímu památkovému úřadu z 6. ledna 1951, i. č. 1027, kart. 214.

svou vykonanou práci takto: „*Veškeré malby, dílo Ant. Schefflera, jsem nejprve zbavil nánosů prachu a pokud mi bylo možno, sejmul jsem přemalby, kterých se dopustil patrně laik, který retušoval trhliny, časem se především na stropě objevující. Musil jsem vyškrabati z trhlín drolicí se sádro, která tam byla neodborně vpravena a stejným způsobem zamalována.*“¹⁰³

Hlavní realizátorkou prvotní expozice byla Růžena Soukupová, která se zároveň stala správkyní Muzea společenské kultury na Jemništi.¹⁰⁴ Odborný dozor prováděla dr. Ema Charvátová. Již zmíněný Zdeněk Wirth vymezuje poslání muzea ve třech základních částech, které tvořily jednotlivé instalační díly. První skupinu s názvem *Osobní kultura jednotlivce různých stavů a v různých historických obdobích* tvořily obleky pro všechny příležitosti denního života a pro všechny roční doby, tj. oděvy pracovní, vycházkové, slavnostní, smuteční. Součástí se měly stát doplňky civilního oděvu dospělých a dětí, kam patří osobní prádlo, účes, obuv, šperky, slunečníky a další. Do této skupiny se mimo jiné řadil i ceremoniální oděv, tzn. obleky duchovních všech církví a řádů, vojenské uniformy a šat úředníků se všemi doplňky (řády, odznaky, zbraně aj.). Druhou skupinou se stala *Bytová kultura různých stavů a z různých období*, jež měla podat ucelený obraz o bydlení. Poslední velkou kategorií představovala *Společenská kultura*, jejímž úkolem bylo zmapovat prostředí a formy společenského styku různých společenských vrstev v historických období a formy tohoto styku a dále dopravní prostředky a cestovní potřeby.¹⁰⁵

Zpřístupněna veřejnosti byla také zámecká kaple, kde se měly znovu konat bohoslužby. V březnu roku 1949 totiž Knížecí arcibiskupská konsistoř vyhověla přání, aby jemnišťská kaple byla opět věnována římsko-katolické bohoslužbě a požádala o posvěcení již 20. března téhož roku, kdy v ní mohla být sloužena mše svatá.¹⁰⁶

V zámku se nalézaly zbytky původního zařízení, které neměly kulturní ani památkovou hodnotu. Dr. Wirth doporučil tyto předměty přemístit tam, kde nebudou překážet. Součástí expozice byl i tzv. hráčský pokoj, v němž se nacházela naprosto nezpůsobilá malba, jež měla

---

¹⁰³ NA Praha, SPS, Jemniště, Oprava nástěnných maleb, Faktura za vykonanou práci ze dne 21. března 1951, i. č. 1027, kart. 214.

¹⁰⁴ Tamtéž, Žádost p. Patáka o rozpis stavebních prací z 23. května 1949, i. č. 1027, kart. 214.

¹⁰⁵ NA Praha, SPS dodatky, Jemniště, Muzeum osobní a společenské kultury ve státním zámku v Jemništi z roku 1947, i. č. 1290, kart. 69.

¹⁰⁶ NA Praha, SPS, Jemniště, Dopis Knížecí arcibiskupské konsistoře Národní kulturní komisi ve věci bohoslužeb v kapli v Jemništi ze 7. března 1949, i. č. 1027, kart. 214.

být přemalována. V následujícím pokoji nazývaném jako šlechtický se umístily vitríny s posláním jemništského muzea. Ve šlechtickém pokoji a vedlejší dámské ložnici byly tapety z druhé poloviny 19. století shledány jako méněcenné a doporučeny ke strhnutí, jen v budoáru přiléhajícím k ložnici se měly zachovat a zrestaurovat. Dále p. Wirth požaduje zaslání alespoň pár kusů opravdu hodnotného nábytku, se kterým by pí. Soukupová mohla pracovat.¹⁰⁷

O pár řádků níže se zmiňuje o existenci kuřáckého pokoje, loveckého pokoje a dětské místnosti s hračkami. Také byl Okresnímu národnímu výboru (dále ONV) přednesen návrh p. Soukupové o zřízení výstavy dětských historických potřeb, to znamená křticích souprav, šatů, hraček apod. ve spojení s výstavou dnešní dětské hygieny a potřeb za spolupráce sociálního a zdravotního referátu ONV. Návrh byl výborem vřele uvítán se zdůvodněním, že „*tento kraj je sociálně a zdravotně zaostalý*“.¹⁰⁸ Byla přislíbena i pomoc lékaře, který by promluvil ke shromážděným po historickém úvodu p. Soukupové.

Hlavní expozici se věnuje redaktor Josef Klempera v článku pro časopis Květy. „*V sedmi místnostech prvního patra jsou vystaveny v 47 skříních dámské šaty i pánské kabátky i fraky, kterými se okázale honosila šlechta a měšťáctvo při všech těch dýchánkách, dvorních plesech a bůhví, jak se všechny ty ‚složitě‘ prostředky jmenovaly, jimiž chtěli z beztak prázdných hlav vysypat nudu.*“¹⁰⁹ Vystavené oděvy doplňovaly tabatěrky, přehozy, kabelky, klobouky, jezdecké bičíky, dýmky a další. Dámských vějířů bylo na Jemništi shromážděno přes 300 od krajkových, přes perleťové, až po malované s verši. Dobový šat byl půjčován pro potřeby filmového průmyslu. Jednalo se o díla „*Temno*“, či „*Velké dobrodružství*“¹¹⁰, produkci filmu „*Jestřáb kontra hrdlička*“ nebylo umožněno textil zapůjčit, neboť se jednalo o originály, byl ovšem dán souhlas s pořízením kopií.¹¹¹

Pan Klempera kritizoval vystavování takových oděvů, protože „*takto se pracující lid neodíval. Neměl nikdy nazbyt, a proto si šaty pořizoval jen tehdy, když je opravdu a nutně potřeboval.*“¹¹²

---

¹⁰⁷ NA Praha, SPS, Jemniště, Plán instalace na rok 1950, dokument ze dne 7. ledna 1950, i. č. 1027, kart. 214.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ KLEMPERA, Josef, *Muzeum módy*, s. 10.

¹¹⁰ NA Praha, SPS, Jemniště, Výroční zpráva Musea společenské kultury na státním zámku Jemniště za rok 1952, i. č. 1027, kart. 214.

¹¹¹ Tamtéž, Zapůjčení rekvizit pro dobový film „*Jestřáb contra Hrdlička*“, dokument z 21. října 1952, i. č. 1027, kart. 215.

¹¹² KLEMPERA, Josef, *Muzeum módy*, s. 10.

Přesto však autor článku uznal, že se jednalo o expozici oblíbenou, protože čísla hovořila jasně. V roce 1951 bylo na Jemništi přes 1700 návštěvníků, o rok později vystoupal počet hostů na 6115.¹¹³

Na počátku srpna roku 1951 došlo v okolí zámku k ničivé větrné smršti, jež zanechala značné škody v památné lipové aleji a v parku. O jak velkou pohromu se jednalo, dokládá počet vyvrácených stromů, kterých v aleji bylo celkem 46. Odborné práce zpracování dřeva řídil udržovatel parku ve Veltrusích Stanislav Toms. Většina užitkového dřeva byla rozprodána, trocha řeziva se použilo na opravu krovu na Českém Šternberku zničeného požárem.¹¹⁴

Hlavní expozice Muzea osobní a společenské kultury byla zpestřována specializovanými výstavami. V roce 1950 se jednalo o již zmíněnou výstavu s názvem „Péče o kojence včera a dnes“.¹¹⁵ O rok později v rámci jubilejního roku Aloise Jiráska byla uspořádána expozice „Jak dobově obléknout postavy Jiráskových dramát“.¹¹⁶

Výroční zpráva z roku 1952 označuje vnější opravné práce za z větší části dokončené. Místnosti byly již instalovány a obleky dokreslují obraz prostředí kapitalistické společnosti 70. a 80. let předminulého století. Využita byla také místnost vedle zámecké kaple s instalací bohoslužebných obleků různých církví. Ve stejném roce byla zřízena specializovaná expozice „Lidových obleků ruských a ze zemí lidových demokracií“, na kterou se vypůjčily oděvy z národopisného oddělení Národního muzea¹¹⁷ a ze zahraničí, hlavně z Polska a Bulharska. Hlavním motivem bylo ukázat, že společné slovanské znaky se neprojevovaly jen v jazyce a zvycích, ale i v oděvu. Zahájení se zúčastnil předseda vlády Zdeněk Fierlinger, zástupci ministerstva informací a osvěty, zástupci ministerstva školství, věd a umění, a také zástupci

---

¹¹³ KLEMPERA, Josef. *Muzeum módy*. s. 10.

¹¹⁴ NA Praha, SPS, Jemniště, větrná smršť – zpracování dřeva z vývratu. Dokument z 11. 8. 1951, i. č. 1027, kart. 214.

¹¹⁵ Tamtéž, Plán instalace na rok 1950, dokument ze dne 7. ledna 1950, i. č. 1027, kart. 214.

¹¹⁶ NA Praha, SPS dodatky, Jemniště, Výroční zpráva Musea společenské kultury na státním zámku Jemniště za rok 1951, i. č. 1290, kart. 69.

¹¹⁷ Jednalo se např. o ženský kroj huculský z okolí Javorova, ženský kroj z Voskomelu, ženský kroj z Novgorodu a další. NA Praha, SPS, Jemniště, Seznam předmětů zapůjčených národopisným oddělením Národního muzea na výstavu Lidových obleků ruských a ze zemí lidových demokracií, dokument z 16. května 1952. i. č. 1027, kart. 214.

KNV, ONV, vysokých škol a značný počet návštěvníků. Výstava byla hodnocena jako úspěšná.¹¹⁸

Zpřístupnění se dočkal i prostor bývalé konírny tedy pravé boční křídlo, v němž se soustředily historické dopravní prostředky (povozy, saně a koňské postroje). Instalačním materiálem se staly předměty nejen z Jemniště, ale také z okolních zámků. Je možné nalézt poznámku o honosném kočáru z poloviny 19. století ze zámku v Hořovicích.¹¹⁹ Přestože se expozice stále rozšiřovala a doplňovala, v roce 1952 bylo dokončeno pouze 60 % z celkového rozsahu plánované výstavy.¹²⁰

5.2 Zámek v období Muzea módy (1953-1961)

Ministerstvo školství, věd a umění odevzdalo s účinností od 1. ledna 1953 Uměleckoprůmyslovému muzeu (dále UPM) do správy sbírky Muzea společenské kultury na zámku v Jemništi. UPM byl převeden veškerý inventář. Celý objekt zůstal nadále jako státní kulturní majetek ve správě ministerstva školství, věd a umění. Muzeu byly bezplatně propůjčeny k instalaci muzejního materiálu tyto místnosti: celé první a druhé patro (podkroví), v přízemí pak místnosti vpravo od vchodu, jeden zahradní domek a konírna.¹²¹ Uměleckoprůmyslové muzeum převzalo Muzeum společenské kultury jako svou pobočku, čímž rozšířilo stav svých zaměstnanců o dvě osoby, které dosud pracovaly na zámku jako odborné síly muzea.¹²² UPM stanovilo před převzetím své podmínky. Požadovalo v nejbližší době dokončení stavebních úprav na budově zámku, odvezení všech kusů historického nábytku uložených v přízemí hlavní budovy a zrušení skladiště drobných doplňků bytového zařízení a keramiky v místnostech druhého patra. Dále žádalo převedení do správy UPM obsah

---

¹¹⁸ NA Praha, SPS, Jemniště, Výroční zpráva Musea společenské kultury na státním zámku Jemniště za rok 1952, i. č. 1027, kart. 214.

¹¹⁹ Tamtéž, Zpráva o služební cestě a inspekci, dokument z 24. srpna 1951, i. č. 1027, kart. 214

¹²⁰ Tamtéž, Pracovní plán na IV. čtvrtletí z 19. prosince 1952, i. č. 1027, kart. 214.

¹²¹ Tamtéž, Vymezení působnosti MŠVU a Uměleckoprůmyslového musea z 29. prosince 1951, i. č. 1027, kart. 215.

¹²² Jednalo se o správkyňi R. Soukupovou a její pomocnici M. Linkovou.

výstavních sbírek, který byl zde uložen Národní kulturní komisí.¹²³ Musel být sepsán obsah depositářů, zařízení odborné knihovny, zařízení kanceláře a studovny.¹²⁴

Během roku 1953 došlo ke změně využití zámku Jemniště. Dne 30. června se konala prohlídka a jednání o úpravě zámku, o kterém bylo náměstkem Z. Buřivalem rozhodnuto, že bude používán k účelům internátního školení. Po shlednutí hlavní budovy a přilehlých objektů padlo rozhodnutí, že je možné tyto objekty upravit pro daný záměr. Náklady spojené s úpravou byly odhadnuty na 240 000 – 400 000 Kčs.¹²⁵ Projektový úkol na adaptaci zámku Jemniště pro účely kulturně osvětového učiliště byl zadán Stavoprojektu. Požadovalo se upravit místnosti na tři učebny, tři klubovny, ubytování pro 90 posluchačů, příslušná hygienická zařízení, jídelnu a kuchyň. V obou zahradních pavilonech se mělo instalovat ústřední topení.¹²⁶

Již 21. září byl předložen Stavoprojektem návrh úprav a přestavby budov. Ve vlastní budově zámku v prvním patře měly být umístěny jen učebny, klubovny a knihovna. Zřízení ložnic pro 90 posluchačů nebylo v hlavní budově zámku možné z důvodu nedostatku místa, a proto je Stavoprojekt navrhl v přízemních postranních budovách, kam by byly instalovány také toalety a umývárny. V obou menších předních pavilonech u vstupu měly být zřízeny byty pro vrátného, hospodářského správce, nebo topiče ústředního topení. Kuchyň by zůstala na stejném místě, kterým byl prostor bývalého divadla naproti kapli. Jídelní stoly se rozvrhly do tří místností nedaleko kuchyně. Nakonec se v levé přízemní části zámku měla umístit i kancelář správy. V pravém přízemí byla situována lékařská služba, herny (např. stolní tenis, kulečnick, šachy, promítání filmů), místnost pro poslech rozhlasu, gramofonových desek a pro místní rozhlas. S podkrovím se počítalo jako s prostorem pro prádelnu a sklad prádla. Pro oba zahradní pavilony byl přiložen náčrt úpravy pro byty, které by využívali správce a vedoucí učiliště. Následuje přibližný odhad nákladů na přestavbu, jenž je vyčíslen na 1 720 000 Kčs.¹²⁷

Je patrné, že takové úpravy nemohly být pro historickou památku kladně posouzeny, což dokazuje i záznam z odhadu vhodnosti zámeckého objektu pro účely školení sepsaný

---

¹²³ Šlo o hmotné památky módní, obleky a doplňky, soubory společenských her, sportovní nářadí, dopravní prostředky, obrazy, rytiny, slohový nábytek a vitríny.

¹²⁴ NA Praha, SPS, Jemniště, Správa státního kulturního majetku z 29. prosince 1952, i. č. 1027, kart. 215.

¹²⁵ Tamtéž, Technická zpráva o stavební úpravě zámku Jemniště ze 6. července 1953, i. č. 1027, kart. 215.

¹²⁶ Tamtéž, Adaptace zámku Jemniště pro účely kulturně osvětového učiliště ministerstva školství a osvěty, dokument ze 14. července 1953, i. č. 1027, kart. 215.

¹²⁷ Tamtéž, Zpráva k předloženému projektu úprav a přestavby budov státního zámku Jemniště pro učiliště osvětových pracovníků MŠO v I. stupni projekční připravenosti, 21. září 1953, i. č. 1027, kart. 215.

10. června 1953. „*Nové využití pro účely školení vyžádá si určitých úprav provozních, které jednak znemožní plánovanou památkovou asanaci, jednak nesporně naruší historickou dispozici objekt a jeho vnitřní prostorové účiny. Především nutno poznamenati, že hodnota některých interiérů nesnese hromadné ubytování a vytápění zejména tam, kde jsou dochované části empírové výzdoby stěn a obnoven původní stav štuků. Lokální topení je omezeno na několik místností a kamna památkově hodnotná, v nichž nelze použít dnes dostupných paliv. Ústřední topení nefunguje již od skončení okupace a je omezeno jen na 4 místnosti levé průčelní poloviny zámku.*“¹²⁸ Tento projekt se naštěstí nikdy neuskutečnil. Který z důvodů o tom rozhodl, není jasné, nicméně s největší pravděpodobností se jednalo o příliš vysoké finanční náklady.

Pokračovalo se v opravách dle původního plánu, jež charakterizuje asanační plán z roku 1954. Měla být nahrazena slohově nevyhovující a většinou již konstrukčně vadná okna novými (v knihovně a studovně zdvojenými), na některá přízemní okna se doplnily mříže. V zahradních pavilonech byla naplánována rekonstrukce nástěnných a nástropních empírových maleb.¹²⁹

Dle ideového plánu mělo muzeum podat ucelený obraz způsobu odívání a života lidí v různých dějinných epochách na území našeho státu. Instalaci měl na starosti ředitel Uměleckoprůmyslového muzea dr. Emil Poche. Ve vestibulu se nacházely cennosti z prvotní doby slovanské v našich zemích. Byly zde vystavené suroviny, kterých používali tehdejší lidé ke zhotovení oděvu, archeologické nálezy, záznamy z kronik zmiňující se o slovanském odívání z 2. poloviny prvního tisíciletí. V místnosti č. 18 se nacházely doklady o oděvu a společenském životě v první epoše feudalismu u nás (12.-14. století). Zvláště zde bylo upozorněno na nový růst výrobních sil. Primitivní tkaniny již nevyhovovaly náročným požadavkům obyvatel měst a hradů. Mnoho sukna bylo dováženo z ciziny. Místnost č. 22 byla věnována dějinnému významu husitství projevující se nejen materiální mocí církve, otrásením panovnickovy samovlády, ale i omezením přepychu v odívání. Ohromné sumy peněz se přestaly vydávat za drahé látky, ale byly použity na zbroje husitských a křižáckých bojovníků. V pokoji s číslem 25 byly doklady oblékání na začátku druhé fáze feudalismu. Zdůrazněna byla změna

---

¹²⁸ NA Praha, SPS, Jemniště, Posouzení vhodnosti zámeckého objektu pro účely školení, dokument z 10. června 1953, i. č. 1027, kart. 215.

¹²⁹ Tamtéž, Asanační návrh se zřetelem k potřebám expozice módy z 13. srpna 1954, i. č. 1027, kart. 215.

stříhu mužských i ženských šatů, poprvé se objevilo prádlo a krajky. Vrstva nadřazených se vrátila k přepychu. Vystaven byl i šat horníků, stavebních nádeníků, kovářů apod. Místnost s číslem 30 se věnovala šlechtickým a měšťanským výstřednostem módy španělské, která výrazně ovlivnila naši šlechtu. Mezi exponáty byly také masivní šperky. Chodba a přilehlá místnost u kaple představovaly třetí fázi feudalismu, spojenou s protireformací v 17. století. Šlo o keramické desky, barokní truhly s intarziemi hvězd, obrazy církevních hodnostářů a portréty s výraznými oděvy 17. století.

První pokoj v patře byl označen číslem 36. Ten seznamoval s odlišnostmi pobělohorských velmožů, vykořisťujících české nevolníky, a poddaných na venkově. Projevoval se již prvek panské módy. V hlavním sále, který nesl číslo 37, se nacházely ukázky oděvů pro slavnostní příležitosti (tanec, hudbu). V místnosti s č. 38 vystavené mobilie evokovaly rokoko jako rozklad feudalismu, který staví na odiv již neslohovou nádheru v odívání. Vstoupením do místnosti č. 39 se návštěvník ocitl v dámské ložnici z konce 18. století. Bílou postel s nebesy doplnil toaletní stolek, pohovka, křesla s gobelínovým potahem, stůl s intarzií a jiné. Další místností se stala ložnice mladší, ve stylu pozdního klasicismu, včetně přilehlého budoiru s biedermeierovským vybavením. Místnost č. 43 se týkala zejména panské módy a pokračovala v pozdně empírovém vybavení. Místnosti s čísly 47 a 48 zachycovaly přípravnou fázi a vlastní průběh revoluce 1848. Vystaven byl národní šat, oblečení národních gard apod. Ukázka jídelny ve stylu poloviny 19. století se nacházela v místnosti označené č. 50. Kromě jídelního zařízení zde bylo i několik postav v současném módním šatě. Dva pokoje s čísly 51 a 54 se věnovaly odívání, ve kterém vzrůstá mocenská pozice české buržoazie a rostl stále větší nevкус. Místnost č. 52 obsahovala doklady rozvoje industrializace v 19. století, úpadek vkusu byl charakterizován v přilehlém salonku. Prohlídka dále pokračovala přes jídelnu do chodby, ve které byly ukázky pokusů o reformu ženského šatu na přelomu století. Módě secesního stylu v 1. desetiletí 20. století byla věnována místnost 48 a přilehlý kabinet. Jednalo se o modré koktejlové šaty, vlněný kostýmek, módní fotografie apod. Expozice končila ve studovně s označením 58, v níž byly obleky z poslední fáze kapitalismu a v protikladu výrobky zhotovené znárodněným průmyslem textilním po roce 1948.¹³⁰

---

¹³⁰ NA Praha, SPS, Jemniště, Ideový plán instalace ve státním zámku v Jemništi, dokument ze dne 8. května 1954, i. č. 1027, kart. 215.

Národní kulturní komisí, resp. správou zámku, byly zaslány nákresy rozdělení zámku Jemniště, a to kvůli rozčlenění prostor mezi Státní památkovou správou a Muzeum módy. Státní památkové správě připadly oba domky po stranách hlavní brány a téměř celé levé přízemní křídlo. Muzeum mělo k dispozici celé první patro, kromě kanceláře, která byla společným prostorem, podkroví, prakticky celé přízemí hlavní budovy a pravé postranní křídlo.¹³¹

V roce 1955 nalézáme zprávy o staré tvrzi a jejím stavu. Jelikož byla v letních měsících v její blízkosti kopána studna, při níž se stavitelé prokopali do sklepních místností a tím tvrz porušili, bylo nutné provést průzkum o stavu tvrze. Při prohlídce 9. listopadu se zjistilo, že jde o nejzachovalejší vodní tvrz na Benešovsku. Soustava zavodňovacího příkopu byla zčásti zachovalá. Vnitřní místnosti měly ucházející gotickou klenbu složitější konstrukce. Stavba byla z vnějšku značně poškozena elektrickým vedením prosekaným do zdi. Budova v té době sloužila úřadovně MNV, JZD a soukromým bytům.¹³² V témže roce pokračovaly opravy na barokním zámku. Jednalo se o úpravu a vyztužení podlah v prvním patře, dokončení střech poškozených bouří v lednu a v únoru a hlavně doplnění hřebenáčů, nakonec došlo i k vylepšení jednoho z postranních domků u hlavní brány,¹³³ které byly o rok později již dokončeny. V témže roce se pokračovalo se v budování toalet pro návštěvníky. Zahradní domy byly podle záznamu v dezolátním stavu a je potřeba jejich celková rekonstrukce.¹³⁴

V roce 1955 stoupl počet návštěvníků zvědavých prohlédnout si sály zámku na 10 000. Ve špičkových dnech, jimiž jsou sobota a neděle, se v prostoru před zámkem sešlo i několik autobusů najednou, čímž docházelo k zablokování příjezdové cesty, a proto se začalo v březnu roku 1956 jednat o zřízení parkoviště.¹³⁵ Dosavadní správce zámku Josef Píša odešel dnem 30. listopadu 1956 ve svých 78 letech do důchodu. Nahrazen byl Františkem Slavičkem, který nastoupil 1. října téhož roku.¹³⁶

---

¹³¹ NA Praha, SPS, Jemniště, Dopis Národní kulturní komise Státní památkové správě ve věci zaslání skic s vyznačenými prostory společnými, Muzea a SPS ze dne 27. listopadu 1954, i. č. 1027, kart. 215.

¹³² Tamtéž, Zpráva Státního archeologického ústavu pro státní památkovou péči, dokument z 26. prosince 1955, i. č. 1027, kart. 215.

¹³³ Tamtéž, Zápis sepsaný dne 17. května 1955 na státním zámku Jemniště při stavební kontrole, i. č. 1027, kart. 215.

¹³⁴ Tamtéž, Záznam o služební cestě na Jemniště vykonané dne 21. května 1956, i. č. 1027, kart. 215.

¹³⁵ Tamtéž, Návrh na zřízení parkoviště z 12. března 1956, i. č. 1027, kart. 215.

¹³⁶ Tamtéž, Oznámení Ministerstva školství a kultury Státní památkové správě ve věci změny správce, dokument z 16. října 1956, i. č. 1027, kart. 215.

Během roku 1955 požádala Terezie Mensdroff-Pouilly o uplatnění nároků na vynětí nutného užitkového zařízení a osobních svršků. Šlo především o obsahy zásuvek různých součástí nábytku obsahující osobní drobné předměty – fotografie, dopisy, malé obrázky, kresby a alba rodinného rázu. Mezi dalšími byla bedna s obrazy od jejího otce Filipa Sternberga a dokonce černý klavír značky Franz Wirth pocházející z Vídně roku 1913.¹³⁷ 1. září 1956 bylo žádosti vyhověno a požadovaný inventář uvolněn.¹³⁸

5.3 Zámek v 60. letech 20. století

Na počátku 60. let převzal správu zámku Jemniště Středočeský krajský národní výbor v Praze po likvidaci Státní památkové péče a byl mu předán veškerý movitý majetek kulturní povahy na zámku instalovaný a uskladněný. Přijímací komise porovнала majetek na objektu se nacházející s operativně technickou evidencí a inventárními soupisy. Komise zjistila, že některé předměty jsou rozbity, poškozeny nebo jejich části chybí, v soupisech byly také vedeny kusy bez zvláštní kulturní hodnoty a věci naprosto bezcenné a silně poškozené. Komise navrhla věci k odprodeji či k jejich úplnému vyřazení. Všechny přízemní budovy byly shledány jako velmi nevhodné pro uskladnění obrazů a cennějšího nábytku, protože barva se začala olupovat a nábytek se rychle znehodnocoval.¹³⁹

V roce 1962 bylo Jemniště převedeno do správy Okresního národního výboru v Benešově. Z porady konané dne 4. prosince 1961 za přítomnosti zástupců ze Střediska státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, z Okresního výboru, z Uměleckoprůmyslového muzea a ze Státní památkové péče vyplývá, že část vnitřního zařízení převezme UPM.¹⁴⁰ Během jednání, dne 23. června 1961, sdělil zástupce Národní galerie Dr. Laušman překvapivou

---

¹³⁷ NA Praha, SPS, Jemniště, Uplatnění nároků na vynětí nutného užitkového zařízení a osobních svršků z 23. listopadu 1956, i. č. 1027, kart. 215.

¹³⁸ Tamtéž, Vypuštění osobního užitkového zařízení založeného na Českém Šternberku, dokument z 1. září 1957, i. č. 1027, kart. 215.

¹³⁹ NA Praha, SPS dodatky, Jemniště, Protokol o předání a převzetí movitého majetku kulturní povahy instalovaného a uskladněného ve státním zámku v Jemništi, i. č. 1290, kart. 71.

¹⁴⁰ Tamtéž, Záznam z porady konané dne 4. prosince 1961 na Středočeském krajském výboru v Praze ve věci převodu správy mobiliáře státního zámku Jemniště, i. č. 1290, kart. 71.

zprávu o zrušení Muzea módy.¹⁴¹ Hlavním důvodem zrušení expozice byla velká vlhkost objektu nevhodná pro vystavené obleky.¹⁴²

Hlavní expozicí se pro léta 1963-1965 stalo Vlastivědné muzeum Podblanicka. Výstava měla být rozsáhlá, nešlo jen o vytvoření nové expozice příslušné tematiky, ale i o vybudování odborného muzejního ústavu pro celý region, zahrnující Benešovsko, Vlašimsko, Voticko i Sedlecko. Výstava měla odborně zpracovávat svůj vymezený region v odvětvích prehistorie, historie, národopisu, současných dějin i přírodních podmínek. Ředitelem muzea se stal dr. Hertl, který spolupracoval s ing. arch. Menclovou pro středověkou architekturu, s dr. Turkem, jenž byl odborníkem pro období pravěku a s dr. Drobnou pro husitské období. Práce na expozici, jejímž garantem bylo Středisko státní památkové péče Středočeského kraje, proběhla poměrně rychle a byla dotována z prostředků ONV v Benešově. Výtvarníkem expozice byl arch. Rossman, před nímž byl úkol velmi obtížný. Musel překonat potíže, které vyvstaly s vhodným usazením muzea do barokních interiérů, aniž by porušil estetický zážitek návštěvníků. Odvážil se experimentu ve výmalbě některých stěn sytými barevnými tóny, skryly se tapety památkově cenné a kamna, jež nebylo možné zakomponovat do celkového řešení. Úvodem expozice se staly velké pohledové fotografie z Podblanicka uvádějící návštěvníka verši básníků do líbeznosti kraje a byly s mapami památek předznamenáním celé expozice. Autoři pracující s faktografií kraje ji vždy uváděli do souvislosti s dějinami celého státu, snažili se i o plastičnost v podání jednotlivých aspektů života a lidské činnosti. Usilovali o objektivní pohled na proud dění a tam, kde museli užít hypotéz či rekonstrukcí, byla kritériem odbornost.¹⁴³

Volné prostory u hlavního sálu byly vzápětí doplněny stálou výstavou rakouského krajinářství z 18. století. Tvůrcem byl dr. Pavel Preiss a komisařkou výstavy dr. Zora Dvořáková. Expozice se skládala ze sbírek Národní galerie. Vlastní podobu galerie navrhl znovu dr. Rossman. Hlavním námětem byla snaha průřezově obsáhnout všechny umělecké obory malby – náboženské a mytologické výjevy, portréty, zátiší, krajinářství, vše doplněné sochami. Daná výstava z estetického hlediska jistě více zapadala do interiérů zámeckého objektu. Avšak ani

---

¹⁴¹ NA Praha, SPS dodatky, Jemniště, Převod správy mobiliáře svěřeného pro instalaci „Musea společenské kultury“ v Jemništi, i. č. 1290, kart. 71.

¹⁴² LETOŠNÍKOVÁ, Ludiše. *Historické hračky v nové instalaci na Jemništi*, s. 129.

¹⁴³ DVOŘÁKOVÁ Zora. *Muzeum Podblanicka na Jemništi*, s. 3-6.

Muzeum Podblanicka, ani tato výstava se nedočkala velké návštěvnosti a oblíbenosti, a proto se obě dočkaly likvidace.¹⁴⁴ Oficiálním důvodem byl trvale vysoká vlhkost.¹⁴⁵

Po devíti letech pod správou ONV Benešov byl zámek převeden v březnu roku 1971 do správy Střediska státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. Hlavním cílem mělo být navrácení Jemništi jeho historického charakteru. Protože movitého vybavení z doby vzniku zámku nebyl dostatek, nebylo možné zřídit interiéry barokním nábytkem. V té době bylo nepřijatelné blíže představit časy rodu Sternbergů. Důvodem byl i nedostatek rodového inventáře, který doplnil expozici na Českém Šternberku. Nakonec bylo rozhodnuto o vytvoření výstavy na téma historických hraček, protože se na Jemništi nacházelo mnoho instalačního materiálu pro Muzeum společenské kultury. Protože byl materiál ve velmi špatném stavu a ke zpřístupnění objektu mělo dojít během dvou měsíců, byla na nějaký čas zajištěna výstava zrestaurovaných hodin.¹⁴⁶

Expozice historických hraček byla hodnocena jako ojedinělá prezentace dětského prostředí. Návštěvník si vytvořil ucelenou představu o vývoji dětských hraček a o životě urozených dětí. Výstavu doplňovaly lidské figury představující kuchařku či starou dámu s obličejem ze slonoviny. Nejvzácnějším exponátem byly čtyři pokojíčky z valdštejnského majetku z první poloviny 17. století.¹⁴⁷ Expozice ale neměla dlouhého trvání.

5.4 Zámek v období Stálé výstavy československo-sovětského přátelství

Již v roce 1972 začala rozhodnutím Rady KNV Středočeského kraje příprava zámku pro účely památníku československo-sovětského přátelství. Projekt rekonstrukce zámku vypracoval Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze. Scénář stálé výstavy dokumentů napsali dr. František Dobiáš a dr. Václav Vrabec, expoziční řešení interiérů navrhli akad. arch. Vítězslav Novák a akad. arch. Radoslav Máca.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ Muzeum Podblanicka bylo zrušeno v roce 1971 a vzápětí výstava rakouského krajinářství.

¹⁴⁵ ŠTĚTINOVÁ Dagmar. *Zámek Jemniště – muzeum Podblanicka*. s. 4.

¹⁴⁶ LETOŠNÍKOVÁ Ludiše. *Historické hračky v nové instalaci na Jemništi*, s. 129-130.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 129-144.

¹⁴⁸ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

Vnitřní prostory zámku však byly velmi necitlivě měněny ve prospěch nové expozice. Kachlová kamna byla rozebrána, odstraňovalo se původní ostění či dlažby a byly nahrazeny moderními prvky. Ústřední topení z počátku 20. století bylo nahrazeno akumulací kamny. Parkety se přelepily kobercem.¹⁴⁹ Na nádvoří byla umístěna kašna a čtyři pískovcové plastiky.¹⁵⁰ Část prvního patra hlavní budovy byla vybavena historickým zařízením.

Zpřístupnění se stálá výstava dočkala 7. listopadu roku 1975. Následujícím programem restaurace zámku byly práce na dalších částech zámku, zbylé historické interiéry plánovaly úpravu galerijním způsobem, jednak jako místnosti reprezentační, pro příležitosti přátelských setkání se sovětskými hosty, slavnostní přijetí apod. V bočních křídlech měly vzniknout dočasné výstavy či přednáškový sál.

Vstupní hala uvítala návštěvníka státními symboly Československé socialistické republiky a Svazu sovětských socialistických republik. Byly zde umístěny texty smluv o přátelství a vzájemné pomoci mezi těmito státy z roku 1943 a 1970. Prostoru dominovala monumentální plastika Jana Hány „Čest padlým“.

První sál s názvem „Jak se kovalo československo-sovětské přátelství“ a označením P 1 chtěl ukázat, že nadšení z osvobození Československa sovětskou armádou a počátek jeho velkých proměn padly na úrodnou půdu dávného přátelství. Byly připomenuty okamžiky podpisu smluv mezi oběma státy a vystaveny portréty osobností, jež se o navázání vzájemných vztahů nejvíce zasloužili. Místnost P 2¹⁵¹ uvedly verše S. K. Neumanna. Vystavené fotografie zobrazovaly ohlas revolučních událostí v Rusku a dokládaly styky průkopníků socialismu na našem území s ruskými revolucionáři. Nadcházející sál¹⁵² (P 3) se věnoval osobnosti Vladimira Iljiče Lenina a jeho vztahu k naší zemi a našemu dělnickému hnutí. V úvodu sálu byla umístěna Leninova busta od akademického sochaře M. Pangráce a reliéf s verši Konstantina Biebla Vavřín leninismu. Exponáty se staly fotografie z Leninových pobytů v Tatrách a v Praze, dopisy psané vůdcům československé sociální demokracie. Expozici uzavíraly slova Gustáva Husáka o významu leninismu pro pokrokový vývoj našich národů. Další místností značenou P 4¹⁵³

---

¹⁴⁹ WEISS Petr. *Specializované muzejní expozice na zámku Jemniště*, s. 77.

¹⁵⁰ SCHUBERT, Alfréd. *Stavební úpravy některých významných hradů a zámků středních Čech v uplynulých 15 letech (III. část)*, s. 26.

¹⁵¹ Místnost P 2 nesla název „Společné revoluční tradice“.

¹⁵² Místnost P 3: „Lenin je živý v našem díle“.

¹⁵³ Místnost P 4: „Proletářský internacionalismus v praxi.“

skýtala bohatý soubor fotografií a dokumentů demonstrujících podstatu a konkrétní náplň proletářského internacionalismu obou komunistických stran. Historické snímky z bojů českých a slovenských rudoarmějců v dobách občanské války střídaly fotokopie dokumentů a časopisů. Vrcholem tohoto pokoje tvořily fotografie a dokumenty z doby budování socialismu v Československu. Např. dokument z krizového vývoje z r. 1970 a mnoho jiných. Následoval pokoj¹⁵⁴ připomínající prvopočátky našich literatur a jejich vzájemné ovlivňování. Výstava obsahovala např. Kroniku Moskevskou z roku 1590. Velká pozornost byla věnována našemu národnímu obrození, expozicí byla díla J. Dobrovského, L. Čelakovského, K. H. Borovského a řada dalších. Moderní literaturu připomněla první ruská vydání Babičky Boženy Němcové, Mrštíkovy překlady Dostojevského či Nezvalova Neviditelná Moskva. K zajímavým kusům určitě patřily fotografie ze setkání našich a sovětských spisovatelů. Výstava pokračovala oddílem věnovanému vzdělání a osvětě. Tento byl uveden citáty J. A. Komenského. Vystaveny byly první česko-ruské slovníky a gramatiky ukazující tvorbu novodobého jazyka, jimiž byla např. gramatika ruského jazyka Josefa Dobrovského (1799). Nechyběly ani moderní metody jazykové výuky. Jedna z vitrín byla věnována publicistice, kde se vystavily novinové plátky. Pokračovalo se do sálu¹⁵⁵ naplněným ukázkami děl našich výtvarných umělců, kteří se věnovali družbě obou národů. Nejvýraznějším výtvozem byla busta maršála Rybalka od umělce Aloise Sopra. Umístěny zde byly kresby Mikoláše Alše, Břetislava Bendy, nebo Antonína Kalvody. Do zlaté barvy byla tónována expozice v místnosti P 8,¹⁵⁶ ve kterých se nacházely divadelní plakáty a programy od konce 18. století do doby novější. Jednalo se o hry ruských autorů na českých scénách, česká dramata s ruskou tematikou. Nejvíce poutaly pozornost záběry z provedení her Gorkého Měšťáků či Gogolova Revizora. Devátá místnost¹⁵⁷ se věnovala rozmanitosti a vzájemným stykům na poli hudby. Rozmístěny byly fotografie, výňatky z partitur, programy a plakáty. Expozici dominovaly portréty hudebních skladatelů a interpretů

---

¹⁵⁴ Místnost P 5: „Literatura sblíží naše národy“.

¹⁵⁵ Místnost P 7: „Výtvarné umění a naše vzájemnost“.

¹⁵⁶ Místnost P 8: „Spolupráce divadelníků“.

¹⁵⁷ Místnost P 9: „Vzájemné hudební vlivy“.

obou států. Tímto byla ukončena prohlídka výstavy v přízemí, dále se procházelo znovu vstupní halou a po barokním schodišti bylo možné vystoupat do prvního patra.¹⁵⁸

Úvodnímu prostoru druhé části expozice dominovala plastika Klementa Gottwalda, odkud návštěvník vstoupil do sálu¹⁵⁹ věnovaného památce hrdinů společného boje československých a sovětských vojáků během druhé světové války. Na hlavní stěně sálu byla koláž fotografií, která symbolizovala krutou cenu obětí. Na protější straně stěny seznamovaly návštěvníka se zajímavými dokumenty např. s telegramem pplk. L. Svobody J. V. Stalinovy z 28. srpna 1942, který obsahuje žádost o nasazení 1. čs. praporu v SSSR na frontu, a také s fotografiemi od bitvy u Sokolova až po osvobození Prahy v roce 1945. Výstava pokračovala pokojem¹⁶⁰ se záběry z účasti českých rudoarmějců v bitvě u Caricynu v době občanské války, mapa osvobozování Středočeského kraje Sovětskou armádou v roce 1945. Následovala sestava tvořená z dokumentárních fotografií, písemných dokladů a číselných údajů ze života a práce kolektivu dělníků, mládeže a družstevníků nesoucích pojmenování „Kolektiv československo-sovětského přátelství“. Exponáty tvořily i dohody orgánů a organizací Středočeského kraje a Moskevské oblasti o spolupráci a vzájemných stycích. Tato místnost s označením I 3 se nazývala „Družba“. Poměrně malý prostor¹⁶¹ přiblížil návštěvníkovi místa, kam nejčastěji směřují kroky sovětských turistů v Československu, a naopak československých turistů v Sovětském svazu. Místnost (I 4) nesla název „Mladá přátelství“. V soustavě barevných fotografií bylo zachyceno pracovní přátelství mladých kolektivů, družná zábava volných chvil, masová setkání mládežníků a pionýrů a vzájemné návštěvy československých a sovětských dětí a mládeže. Spojovací prostor¹⁶² byl věnován styku sportovců a tělovýchovných pracovníků. U vstupu do třetí části¹⁶³ byl umístěn reliéf s citátem L. I. Brežněva o úloze vědeckotechnické revoluce v budování socialismu. Exponáty byly vzorky obilovin. Podobně se zaměřovala

---

¹⁵⁸ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

¹⁵⁹ Místnost I 1: „Společně prolitá krev“.

¹⁶⁰ Místnost I 2: „Soudruzi ve zbrani“.

¹⁶¹ Místnost I 4: „Vzájemné poznávání“.

¹⁶² Místnost I 6: „Soupeři a přátelé“.

¹⁶³ Pokračovalo se místností I 7: „Tvořivá spolupráce“.

následná soustava vitrín¹⁶⁴ představující historický vývoj našeho zemědělství a jeho budování velkovýroby. Vystaven byl dekret vlády o půdě, doklady výměny zkušeností a strojů československých a sovětských zemědělců, časopisy se zemědělskou tematikou. Mezi ČSSR a SSSR docházelo také k výměně zboží v rámci ekonomicky účelného vztahu. Fotomontáž v této části¹⁶⁵ výstavy seznamovala s výrobky, které státy směňovaly. V přesvědčivých číslech a datech z let 1948-1972 je následně zobrazena vědeckotechnická spolupráce v dalším expozičním prostoru.¹⁶⁶ Dominovaly velké projekty obou zemí v době současné i budoucí např. projekt Interkosmos, budování metra, energetická soustava Mír a další. V předposlední místnosti¹⁶⁷ byly vystaveny vzorky hlavních surovin dodávaných československému národnímu hospodářství ze Sovětského svazu. Jednalo se o naftu, železnou rudu, titan, olovo a jiné. Opravdové vyvrcholení výstavy¹⁶⁸ tvořila soustava postupně prosvětlovaných diapozitivů, na nichž bylo vyjádřeno reálné naplnění lidských tužeb a úsilí směřující ke komunismu. Expozice byla zakončena slovy Klementa Gottwalda: „*Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak!*“¹⁶⁹

Nelze přesně říci, zda výstava československo-sovětského přátelství byla atraktivní a oblíbená, protože statistika návštěvnosti z této doby chybí. Není proto úplně jasné, proč se již v roce 1979 hledalo pro zámecký objekt nové využití. Na jednání se rozhodlo, že není vhodné na Jemništi uložit vzácné sbírky, dokud nedojde k odstranění vlhkosti z podloží zámku. Je zmíněn i neuspokojivý stav zámku a navrhnutý další stavební úpravy. Jednalo se zejména o stropy v prvním patře.¹⁷⁰

---

¹⁶⁴ Místnost I 8: „Chléb“.

¹⁶⁵ Místnost I 9: „Made in“.

¹⁶⁶ Místnost I 10: „Vědeckotechnická spolupráce“.

¹⁶⁷ Místnost I 11: „Společná bohatství“.

¹⁶⁸ Místnost I 12: „Společně ke komunismu“.

¹⁶⁹ BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie MORÁVKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978. Památky Středočeského kraje.

¹⁷⁰ Ministerstvo kultury ČSR/ČR, Jemniště, Záznam z jednání na VI. odboru ministerstva kultury ČSR dne 14. června 1979 ve věci využití zámku Jemniště, sign. 30.

5.5 Zámek v 80. a 90. letech 20. století

V roce 1981 došlo v rámci průzkumu k objevení nástropní fresky od Felixe Antonína Schefflera v prvním patře, která byla zakryta již v roce 1789 sníženým podhledem. V roce 1985 se opravy dočkala střecha zahradního pavilonu, v kapli byla položena nová dlažba. Původní podlahové se podařilo jen ve zvýšené části podlahy u oltáře.¹⁷¹

V roce 1982 byla zpřístupněna výstava s názvem „Theatrum mundi“ neboli „Divadlo světa“, v jejímž rámci byly vystaveny mapy, plány a veduty z dílen amsterodamských nakladatelů 17. století. Muzejní expozice byla umístěna v prvním patře, konkrétně v hlavním sále a přilehlých místnostech. Vystavené exponáty byly označovány za unikátní, ale kvůli úzkému zaměření nedokázaly přilákat širokou veřejnost. Rodiny s dětmi navštěvovaly Jemniště hlavně díky soustavně probíhající výstavě maleb Josefa Lady zřízené v bývalé konárně.¹⁷²

V roce 1991 byla na Jemništi zahájena oprava střechy včetně náročného statického zajištění krovů nad prvním patrem.¹⁷³ V roce 1994 zde byla vytvořena interiérová expozice za použití svozového inventáře. Na projektu se podíleli pracovníci ÚOP Středních Čech Dagmar Martincová a Jan Frídl.¹⁷⁴

5.6 Současná expozice

Prohlídkovou trasu tvoří úvodní průjezd a sala terrena¹⁷⁵, odkud je prohlídka zámku směřována na slavnostní schodiště. Návštěvník se zde seznámí s barokní ceremonií přivítání. V prvním patře prohlídka začíná předsíní, v níž je možné si prohlédnout rozsáhlý rodokmen Sternbergů. Následuje hlavní sál, jehož dominantou jsou malby oslavující rod Habsburků. Na portrétech jsou zobrazeni Karel VI., jeho manželka Alžběta Kristina Brunšvická, na protější stěně je zobrazena jejich dcera Marie Terezie s manželem Františkem Lotrinským. Fresková a štuková výzdoba sálu je dílem Felixe Antonína Schefflera. Na stropě jsou vymalováni olympští bohové,

---

¹⁷¹ SCHUBERT, Alfréd. *Stavební úpravy některých významných hradů a zámků středních Čech v uplynulých 15 letech (III. část)*, s. 24-26.

¹⁷² KUBŮ, Naděžda. Turistická sezóna 1982 na památkových objektech ČSR. *Památky a příroda*, 1983, roč. 8, č. 4, s. 219.

¹⁷³ SCHUBERT, Alfréd. *Stavební úpravy některých významných hradů a zámků středních Čech v uplynulých 15 letech (III. část)*, s. 24-26.

¹⁷⁴ WEISS Petr. *Specializované muzejní expozice na zámku Jemniště*, s. 85.

¹⁷⁵ Sala terrena je přízemní většinou otevřené prostranství obrácené do zahrady.

na postranních zdech se pak jedná o alegorie lidských vlastností a ročních období. Nad zrcadly se vyjímá erb zakladatele zámku Františka Adama Trauttmansdorffa.¹⁷⁶

Příští kroky návštěvníků vedou do jídelny. Ta je zařízena vzácným nábytkem ve stylu holandského květinového baroka.¹⁷⁷ Následuje pracovna s obrazy z počátku 17. století. Nad knihovnou vyniká portrét manželů Terezie a Františka Mensdorffových. Průvodce přiblíží jejich život, vývoj zámku během 2. světové války a bezprostředně po ní. Přiléhající modrý salonek je zařízen v empírovém stylu z počátku 19. století. Jedinečným je obraz hraběnky Karolíny ze Sternbergu, rozené Walseggové. Na stěnách jsou umístěny i portréty představitelů rodu Sternbergů. Jedná se o Zdeňka Sternberga - prvního majitele Jemniště z tohoto rodu, dále o Filipa Sternberga, Jiřího Douglase, Jana Bosca a řadu zakončuje portrét současného majitele Jiřího Sternberga. Nábytek ve vedlejší ložnici pochází z období biedermeieru. Mezi vystavené exponáty patří vzácné vějíře vykládané zlatem, slonovinou a perletí. V ložnici jsou vystavena díla talentovaného malíře Filipa Sternberga, jedná se o obraz hraběnky Anny Potocké a malovaný vějíř s vyobrazením jeho dětí. Z ložnice je možné nahlédnout do dámského budoiru, kterému dominuje plechová sedací vana.¹⁷⁸ Další místností je tzv. zelený salonek zařízený klasicistním nábytkem a novorokokovými kamny. Na malém psacím stole je umístěn portrét Kašpara Maria Sternberga, významného českého přírodovědce.

Prohlídková trasa pokračuje chodbou pro služebnictvo, v níž jsou vyvěšeny další obrazy od Filipa Sternberga, tentokrát s jezdeckou tematikou. Odtud jsou návštěvníci směřováni do kaple sv. Josefa. Autorem Josefova oltáře je přední barokní umělec Václav Vavřinec Rainer. V prostoru presbytáře se dochovala i Rainerova freska s názvem Nanebevstoupení Páně, v jejíž rozích jsou zobrazeny křesťanské ctnosti: Moudrost, Spravedlnost, Opatrnost a Síla. Freska v lodi kaple, kterou maloval Felix Antonín Scheffler, nese název Nejsvětější Trojice. Zajímavostí je v kapli umístěný náhrobní kámen Františka Adama Trauttmansdorffa. František k zámku velmi přilnul a chtěl na něm být pohřben, ale rodové tradice to neumožňovaly.

---

¹⁷⁶ JURÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Universum (Knižní klub), 2013. s. 145.

¹⁷⁷ Jeho charakteristickým rysem je bohatá intarzie – vykládání nábytku např. slonovou kostí či různobarevnými a opalovanými dřevy s rytým ornamentem.

¹⁷⁸ ŽUPANIČ, Jan. Průvodcovský text. *Zámek Jemniště*. 2009. s. 39.

Ve své poslední vůli tedy určil, aby zde bylo uloženo alespoň jeho srdce. Po jeho smrti bylo srdce vloženo do výklenku v kapli a zakryto náhrobním kamenem.¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ ŽUPANIČ, Jan. Průvodcovský text. *Zámek Jemniště*. 2009. s. 48-52.

6 Závěr

Panství Jemniště sahá svým původem do 14. století. Jedná se o čtyřkřídlé sídlo se zachovaným nádvořím, tehdy obklopeným vodním příkopem. Na počátku 18. století koupil panství František Adam z Trauttmansdorffu, jehož nárokům již starý zámek nepostačoval. Nechal proto po roce 1720 vybudovat nedaleko zámek nový. Barokní sídlo navrhl slavný český architekt František Maxmilián Kaňka, což dokazuje i spolupráce s předními barokními umělci Matyášem Bernardem Braunem a Václavem Vavřincem Rainerem. Roku 1754 ale zámek téměř vyhořel. František Adam Trauttmansdorff zachoval původní rozložení objektu, pouze přibyla díla Lazara Widmanna a na průčelní štít byl nově umístěn trauttmansdorffský erb. Zámek byl přeměněn jediným větším zásahem za Jindřicha Františka Rottenhana, který kvůli únikům tepla uzavřel prostor slavnostního schodiště.

Roku 1868 koupil jemnišťské panství Zdeněk ze Sternbergu. Sternbergové zámek vlastnili do roku 1943, kdy byla uvalena vnucená správa a novým majitelem se stal kolaborant Oskar Danek von Esse. Tehdejší majitelé František Mensdorff-Pouilly a Terezie roz. Sternbergová se museli narychlo vystěhovat. Na zámek se kvůli událostem po druhé světové válce již nevrátili. Jemniště bylo navraceno v restituci až roku 1995 Jiřímu Sternbergovi.

Během dlouhého totalitního režimu byl zámek převáděn z jedné správy do druhé a často se měnilo zaměření expozic. Nejprve bylo Jemniště pod správou Národní kulturní komise a první zřízenou expozicí bylo Muzeum osobní a společenské kultury. Exponáty tvořily oděvy pro slavnostní příležitosti i každodenní použití. Cílem výstavy bylo podat ucelený obraz o bydlení a zmapovat prostředí a formy společenského styku různých vrstev společnosti v historii. V průběhu hlavní expozice byly zřízeny výstavy specializované. Prvně se jednalo o expozici s názvem „Péče o kojence včera a dnes“, později „Jak dobově obléknout postavy z Jiráskových dramát“ a nakonec „Lidové obleky ruské a ze zemí lidových demokracií“.

Muzeum osobní a společenské kultury vystřídalo v roce 1953 oblíbené Muzeum módy, které již zaštiťovalo Uměleckoprůmyslové muzeum. V témže roce se začalo jednat o užití Jemniště pro účely internátního školení, kterému měly předcházet zásadní změny a úpravy. Projekt se naštěstí nikdy neuskutečnil. Muzeum módy mělo obsáhnout způsob odívání a života v různých dějinných epochách na území našeho státu.

Na počátku 60. let 20. století bylo Jemniště převedeno do správy Okresního národního výboru v Benešově. Hlavní expozice byla tehdy přeměněna na odborné Vlastivědné muzeum

Podblanicka. Výstava měla vědecky zpracovat region v odvětvích prehistorie, historie, národopisu, současných dějin i přírodních podmínek.

ONV v Benešově převedl v roce 1971 zámek do správy Střediska státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. Tehdy byla představena výstava s tématem historie hraček. Šlo o ojedinělou prezentaci historického prostředí. Expozice se zabývala vývojem hraček a životem urozených dětí.

Již v roce 1972 ale začaly přípravy pro účely památníku československo-sovětského přátelství. Ve prospěch této expozice byly interiéry velmi necitlivě a výrazně měněny. Bylo zde připomenuto nadšení Československa z osvobození Sovětskou armádou a společný slovanský původ.

Poslední předrevoluční výstavou bylo „Theatrum mundi“, během níž byly vystaveny mapy, plány a veduty amsterodamských nakladatelů 17. století. Současné s ní probíhala expozice maleb Josefa Lady. Dnes je prohlídková trasa zaměřena na život ve šlechtických rodinách v 19. století a rod Sternbergů.

7 Seznam použitých informačních zdrojů

Prameny

Archiv ÚOP středních Čech Národního památkového ústavu

NA Praha

Ministerstvo kultury ČSR/ČR, Jemniště, sign. 30.

SPS dodatky, Jemniště, i. č. 1290, kart. 69.

SPS dodatky, Jemniště, i. č. 1290, kart. 71.

SPS, Jemniště, i. č. 1027, kart. 214.

SPS, Jemniště, i. č. 1027, kart. 215.

SOA Praha

RA Šternberků, i. č. 361, kart. 28.

RA Šternberků, i. č. 374, kart. 32.

RA Šternberků, i. č. 374, kart. 33.

Literatura

BROŽOVSKÝ, Miroslav, Marie KÁRNÍKOVÁ a Zdeněk KÁRNÍK. *Státní zámek Jemniště: Stálá výstava československo-sovětského přátelství*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978.

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Nakl. Akropolis, 1994.

JELÍNKOVÁ, Dita a Zdeněk HAZDRA. *Ve znamení tří deklarací...: šlechta v letech nacistického ohrožení československého státu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014.

JUŘÍK, Pavel. *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*. Praha: Knižní klub, 2013

MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Praha: Argo, 2010.

MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta, 1992.

- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- NEMRAVOVÁ, Lenka, „*Sie sind Aristokratin?*“ *Urozené ženy ve 20. století na příkladě rodu Sternbergů*. České Budějovice, 2014. Diplomová práce na Filosofické fakultě Jihočeské univerzity. Vedoucí diplomové práce Jitka Rauchová.
- POKLUDA, Zdeněk. *Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Díl 15. Praha: Argo, 1998
- SCHUBERT, Alfréd. *Stavební úpravy některých významných hradů a zámku středních Čech v uplynulých 15 letech*. III. část. Praha: Památkový ústav středních Čech, 1995.
- SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007.
- SVOBODA, Ladislav a Jiří ÚLOVEC. *Encyklopedie českých tvrzí*. Praha: Argo, 2005
- VOTÝPKA, Vladimír. *Aristokrat: život Zdeňka Sternberga*. Praha: Paseka, 2010.
- VOTÝPKA, Vladimír. *Příběhy české šlechty*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2001.
- VLASÁK, Antonín Norbert. *Bibliotéka místních dějepiscův. Okres Benešovský*. Praha 1874.
- VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámku*. 5. vyd. Praha: Libri, 2006.
- VLČEK, Pavel. *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*. Praha: Kotěrovo centrum architektury o.p.s. ve spolupráci s Foibos Books, 2016.
- WEISS, Petr. *Specializované muzejní expozice na zámku Jemniště*. Brno, 2006. Diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Vedoucí diplomové práce Pavel Holman.
- ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER. *Encyklopedie knížecích rodu zemí Koruny české*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2001.

Periodika

- KLEMPERA, Josef. *Museum módy*. *Květy*, 1953, roč. 3., č. 39.
- KUBŮ, Naděžda. *Turistická sezóna 1982 na památkových objektech ČSR*. *Památky a příroda*, 1983, roč. 8, č. 4.
- LETOŠNÍKOVÁ, Ludiše. *Historické hračky v nové instalaci na Jemništi*. *Památková péče*, 1971, roč. 10, č. 3.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Muzeum Podblanicka na Jemništi*.

ŠTĚTINOVÁ, Dagmar. *Zámek Jemniště – muzeum Podblanicka*. Svoboda, 1970.

SLABÁKOVÁ, Radmila. Archivní pozůstalost rodu Mensdorff-Pouilly v Čechách a na Moravě. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica*. 27, 1996.

ŽUPANIČ, Jan. *Zámek Jemniště*. Průvodcovský text. 2009.

8 Seznam příloh

Příloha 1 – Celkový pohled na areál zámku Jemniště

Příloha 2 – Půdorys hlavní budovy zámku

Příloha 3 – Půdorys starého zámku

Příloha 4 – Starý zámek dnes

Příloha 5 – Zámek Jemniště dnes – průčelí zámku

Příloha 6 – Zámek Jemniště dnes – vstupní pavilon a konírna

Příloha 7 - Zámek Jemniště dnes – zadní průčelí se zahradními pavilony

Příloha 8 – Zámek Jemniště dnes – levé křídlo zámku z parku

Příloha 9 – Hlavní průčelí zámku (1962)

Příloha 10 – Hospodářská budova po levé straně čestného nádvoří (1962)

Příloha 11 – Zadní průčelí zámku (1962)

Příloha 12 – Interiér prvního patra zámku (1970)

Příloha 13 – Interiér prvního patra zámku – expozice hraček (1970)

Příloha 14 – Vstupní pavilon (1970)

Příloha 15 – Stav omítek (1970)

Příloha 16 – Levé křídlo zámku z parku (1970)

Příloha 17 – Zadní průčelí zámku se zahradními pavilony (1970)

Příloha 18 – Starý zámek (1970)

Příloha 19 – Vstupní pavilon s hlavní branou (1970)

Příloha 20 – Vstupní pavilon s konírnou (1974)

Příloha 21 – Zámecká kaple sv. Josefa (1979)

Příloha 22 – Část zadního průčelí (1983)

Příloha 23 – Hlavní sál – štuková výzdoba (1993)

Příloha 24 – Nástropní freska v lodi kaple (1993)

- Příloha 25 – Boční průčelí, okno v kapli (1994)
- Příloha 26 – Statické zajištění klenby nad přízemím (1993)
- Příloha 27 – Statické zajištění klenby nad přízemím – interiér (1993)
- Příloha 28 – Muzeum Podblanicka – mapy klášterního a panovnického zboží na Benešovsku
- Příloha 29 – Muzeum Podblanicka – model středověkého Českého Šternberka
- Příloha 30 – Muzeum Podblanicka – přehlídka vedut a erbů
- Příloha 31 – Stálá výstava československo-sovětského přátelství – úvod v přízemí
- Příloha 32 – Stálá výstava – záběr z prvního patra
- Příloha 33 – Expozice maleb Josefa Lady
- Příloha 34 – Erb Sternbergů
- Příloha 35 – Zdeněk Sternberg
- Příloha 36 – František a Terezie Mensdorff-Pouilly
- Příloha 37 – Rozhovor s Jiřím Sternbergem ze dne 21. března 2017